

მეცხემსი

1883-1890

«მეცხემსი» გამოდის თვეში ორჯერ, ყოველად თვის თხუთმეტს და ოც-დაათ რაცხვებში.

გ ა ზ ე თ ი ს უ ა ს ი :

(მეცხემსი)

(მეცხემსი) რუსული გამოცემით

12 თთვით . . . 5 მან.

12 თთვით . . . 6 მან.

6 — . . . 8 —

6 — . . . 4 —

გაზეთის ღირს და ყოველ გვარი წერილების გაცხადება შეიძლება ახადრებით: ვა *Копурии, Ва контору редакши „Мужески“ (Пастыр).*

ყველა სტატიები და კორრესპონდენციები, რომელიც რედაქციაში იქნებოდა გამოგზავნილი დასაბეჭდავად, უფოდ ვრცელად და გასაგებად უნდა იყვნენ ავტორთაგან ხელ-მოწერილი. ავტორთაგან გამოგზავნილი სტატიები შეიძლება ხან-დის-ხან შემოვლებით და შესწორებით დაიბეჭდოს.

სტატიები, რომელიც არ დაიბეჭდებიან, სწამ თვის განმავლობაში შეიძლება ავტორებს მაისის ხარჯით უკანვე დაუბრუნოს. სტატიები მიიღებიან რუსულ ენაზე და წერილიც და თარგმნის დაიბეჭდებიან.

ლიბიტრი ზაპარის ძე ბაპარძე.

*

მრთი საუკეთესო და საყვარელი შვილი მოაკლდა საქართველოს, ხოლო ჩვენი მხარის მართებლობის გამგებობას—ერთი ლეიტენანტი მშრომელი და ნოსანსხურე. ისუ ვინმე ოდესმე დაფიქრებულა საზოგადოთ ხალხის ისტორიულ ცხოვრებაზე და განსაკუთრებით ჩვენი ქართველების წარსულ და აწმყო ცხოვრებაზე, მისთვის საკმაო განსვენებულის ლ. ზ. ბაქრაძის სახელის და გვარის გავანება, რომ ცხადათ წარმოადგინოს განსვენებულის ღვაწლი და ნაყოფიერი შრომა მამულისადმი. მაგრამ, ვგონებთ, ყველამ არ იცის, თუ ვინ იყო განსვენებული ლ. ზ. ბაქრაძე და არც ის, თუ რა დიდი ვაგებით და დაუღალავი შრომით მიაღწია განსვენებულმა იმ წერტილამდე, რომელზედაც ის იდგა ამ უკანასკნელ ხანებში. ამისთვის ჩვენ საჭიროდ ენაცხათ მოუთხრათ ჩვენს მკითხველებს განსვენებულის მოკლე ბიოგრაფია და მასთან უჩვენოთ მისი შესანიშნავი ნაშრომი.

განსვენებული ლ. ზ. ბაქრაძე იყო მღვდლის ზაქარია ბაქრაძის შვილი. მამა განსვენებულისა მღვდელი ზაქარია მსახურებდა სოფელს ხაშში (კახეთსია). მღვდელს ზაქარიას ჰყოლოდნია სულ ხუთი ვაჟი-შვილი და ორი ასული. ამ ხუთ ვაჟიშვილში მესამე განსვენებული ლიბიტრი იყო. მისი ძმანები ყველანი სასულიერო წოდებაში მსახურებდნენ, მაგრამ დღეს ერთი ძმის ლეონის მეტი ცოცხალი არ არიან.

განსვენებული ლიბიტრი ბაქრაძე დაიბადა 8 აპრილს ჩქმპს-სა წელსა. პატარა ლიბიტრის პირველად მამამ ასწავლა შინ წერა-კითხვა და შემდეგ მალე მიაბარა იგი მოანენ ნათლის-მცემლის მონასტერში ერთ გამოჩენილ იმერელ ბერს ბერასიმეს, რომელიც იმერეთიდან იყო მოსული. ამ მონასტერში პატარა ლიბიტრი იდგა ამ ბერთან, მასთან სწავლობდა და მასთან ერთად საზრდობდა. განსვენებულმა კარგა ხანს დაჰყო ამ მონასტერში და, როდესაც ცხრა წლის შესრულდა, მამამ მისცა იგი სასულიერო სასწავლებელში. ამ სასწავლებლიდან, სწავლის დასრულების შემდეგ, გარდაყვანილ იქნა სემინარიაში. სემინარიაში სწავლის დროს ის იყო მიღებული ექსპრ-

ხოსის მგალობლთა გუნდში მგალობლად. სემინარიიდან ლიბტრი გაგზავნეს მოსკოვის აკადემიაში სწავლის დასასრულელად. მოსკოვის აკადემია გაათავა ჩანა წელში. აკადემიის კანდიდატობა მიიღო ჩანა წელში.

მაშინდელი ჩენი ადგილობითი სასულიერო მართებლობა ძლიერ მოწოდინებული იყო, რომ რიგინი პირები მოეწოდებია სამსახურში და ამიტომ განსვენებულ ლიბტრის მისცეს წინადადება მღვდლობის თანამდებობის მიღებისა. მაგრამ ლიბტრიმ მღვდლობა ხარისხის მიღებაზედ უარი განაცხადა, სწორედ ეს უარის თქმა შეიქმნა მიზეზად, რომ განსვენებულმა სასულიერო წოდებაში რიგინი ადგილი ვერ იშოვა. ბოლოს ძალაუნებურათ დათანხმდა გორის სამოქალაქო სასწავლებელში მასწავლებლობას და აქ მსახურობდა მაშინდელი სამასწავლებლო ოლქის მხრუხველის დანიშნით ექვსი წელიწადი ჩანა წელიდან ჩანს წლამდე. ჩანს წელში ლიბტრიმ გამოირიცხა თავი სასულიერო უწყებიდან და საერო უწყებაში გადავიდა. ჩანს წელში თავი დაანება მასწავლებლობას და მთუისის გენერალ-გუბერნატორთან დანიშნული იქმნა განსაკუთრებით მინდობილებათა მოხელეთ უფადავიროდ. ლიბტრი ზეპარის ძე ბაქრაძე აქ პირველად შეუდგა გუბერნატორის მინდობილებათ სვანეთის სტატისტიკურ, ისტორიულ და არქეოლოგიურ აღწერას კავკასიის სავეოგრაფიო საზოგადოებისათვის.

გამოტყვილად უნდა ესთქვათ, რომ ამ დრომდე განსვენებულს სრულებით არ ჰქონებია სახეში ჩენი ხალხის ისტორიული და არქეოლოგიური აღწერის, გამოკვლევის საქმე, მაგრამ, ლეთის განგებით, წებდა განსვენებულს გუბერნატორისაგან ეს მინდობილება. გუბერნატორის მინდობილების რიგინად შესრულებამ განსვენებული დააწინაურა და ამ დღიდან, ისეთი თანამდებობა ეძღვრება ხელში მართებლობისაგან, რომელიც ნიადაგ ხელს უწყობდა მის საარქეოლოგიო და საისტორიო ასაბრებზე სამუშაოდ. ჩენის აზრით განსვენებულს რომ ერთი განკერძოებული და რიგინი თანამდებობა შეხებდებოდა, ისიც ისეთი არქეოლოგი და ისტორიკოსი შეიქმნებოდა, როგორც შეიქმნა იაინი, რომელიც თავიანთ შემოსავლიან ადვილბზე მუდროთ განისვენებენ...

1862 წ. ჩაირიცხა კავკასიის მთავარ-მართებლის უმთავრეს გამგეობის უწყებაში.

მავე წელს დანიშნულ იქმნა თავმჯდომარედ მეხუთე შევეეორო კომისიაში. 1863 წელს იმავე თანამდებობით გადავიდა პირველს შევეეორო კომისიაში. 1864 წელს მთავარ-მართებლის ბრძანებით დანიშნულ იქმნა წევრად კავკასიაში მართლმადიდებლობის გამაგრებელ საზოგადოების.

მავე 1864 წელს გაგზავნილ იყო მთავარობისაგან დასახედავად სამრევლო სკოლებისა, რომელიც სწენებულს საზოგადოებას ექვემდებარებოდნენ სამხრეთ ოსეთში, თიანეთსა და ზაქათალის მხარეში. 1865 წ. დაიარა და დასინჯა სწენებულის საზოგადოების სკოლები, ახალციხის მხარეს, სახურხა-ყარასა და აფხაზეთში და ხელმწიფრედ დაინჯა სკოლები ჩრდილო და სამხრეთ-ოსეთისა, თიანეთისა და ზაქათალისა. 1866 წ. მისისავე თხოვნისამებრ განწყობულ იქმნა სეკრეტრად თბილისის სამოსამართლო პალატისა და 1872 წელს თავისი სურვილით დაანება ამ სამსახურს თავი. 1873 წელს დანიშნულ იქმნა აღმოსავლეთის ენების ცენტრის თანამშრომელად იმავე წელს დიდმა მთავარმა მთავარ-მართებელმა კავკასიისამ მინდო არქეოლოგიური გამოძიება გუბრისა და აჭარისა. იმავე წელს, შესრულა თუ არა ეს მინდობილობა, ხელ ახლად კავკასიის მთავარ-მართებლის უფროს გამგეობის სამსახურში ჩაირიცხეს. 1875 წელს დაინიშნა წევრად კომისიისა, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა ცნობაში მოეყენა ყოველივე ქონება უფროს გამგეობის ტიპოგრაფიისა. იმავე წელს განწყობულ იქმნა ქართულის ენის ცენტრად. 1879 წელს დანიშნულ იქმნა თავმჯდომარედ იმ კომისიაში, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა გამოერკეთა გუბერნატორათის და ადგილ-მამულთ კუთვნილება ზაქათლის მხარეს და ამ თანამდებობის სახელით გაგზავნილ იქმნა ბათუმს დროებით დადგენილ საადგილ-მამულო კომისიაში. იმავე წელს იმპერატორის სამეცნიერო აკადემიამ ამოირჩია თავის წევრად-კორრესპონდენტად. 1881 წელს დაუბრუნდა ისევ ზაქათლის კომისიას. 1883 წელს განწყობულ იქმნა თავმჯდომარედ კომისიისა, რომელსაც ჰქვიან „комиссия для окончанія сословно-поземельнаго вопроса въ частяхъ кавказскаго края военно-народнаго управления». 1888 წელს მთავარ-მართებ-

ლის ზრდნებით ღმიტრი ზაქარას ძე გავაწინილ
იქნა სტამბოლს; რომ გდმოიღოს ჯეროვანად შე-
ნოწმებული პირები სიგელ-გუჯრებისა, რომელნიც
წეცხებინან ადგრო-მამულებს მულაზგელობას ბათუ-
მისა და ართინის მხარისა და რომელნიც სტამბო-
ლის და არზნუში იყო. მს მიწოდობოლა შესრულა
იმევე წელს.

მოგვეყეს აქ ვაზეთს «ივერიიდაჲ» განსვენებუ-
ლის წრომის შესახებ ჩინებული მითხრობა პ.
პ. შ—ისა.

«პირველს მის თხზულებას ეხედებით რუსულ
ენაზე, «слены изъ жизни грузинъ», რომელიც
დაბეჭდილია ჟურნალ «современникъ»-ში პირველ
წლებში (გვონებთ 1848 ანუ 1849 წ.) შემდეგ ხა-
ნებში დაბეჭდილი მოკლე «кавказъ»-ში 1850
წ. იმევე გაწეთ «кавказъ»-ში 1851 წლიდან 1859
წლამდე თითქმის მუდამ წელს იბეჭდებოდა წერი-
ლები საქართველოზე, грузия и грузины, осе-
тины и георгианцы, природа нижней картали-
нии, месхия или ахалскихъ уездъ, горис-пахе,
колыхидя или лазика и борьба персовъ съ ви-
зантйнами, очерки мингрелии, самурзакано и
абхазии და რუსულ კალენდარში (кавказск. ка-
лендарь за 1858 г.)—источники грузинской
истории.

პირველს ნაწერს ქართულ ენაზე ეხედაეთ ჟუ-
რნალ «ცისკარში» 1861 წელს. ქალის მნიშვნელო-
ბა საქართველოს ისტორიაში; 1862 წ. იქვე და-
ბეჭდა ბავაჯტ მეოთხე და წინასიტყვაობა ბატონი-
შვილის იოანე აძალ-მასლობას, რომელიც იბეჭდე-
ბოდა მოხსენებულ ჟურნალში და მერე ცალკე
წიგნადაც გამოვიდა 1863 წ. ამ ყმაღვე იგი დანი-
შნულ იქნა ინსპექტორად მართლ-მადიდებელ აღ-
მადგენელ საზოგადოების სკოლებისა და მუდამ თბი-
ლისში სხოვრებით უფრო ღონისძიება ჰქონდა სა-
ლიტერატურო ასპარეზზე ემუშავა. იმევე წელს მი-
სის და ნიკოლოზ ბესარიონის ძის ლოლობერიძის
რედაქტორობით დაბეჭდა რუსულად და ქართუ-
ლად სახარება მართლ-მადიდებლობის აღმადგენელ
საზოგადოების ხარჯით. 1864 წელს მოიარა სვანე-
თი და ხვესტურეთი და აღწერა დაბეჭდა აქაურ გეო-
გრაფიულ საზოგადოების «записки»-ში. 1864 წ.
ამ ნაწერებში პირველად შეცხრა არქეოლოგიურ ნაშ-
თებებს, რომელთაც შემდეგ მთელი თავის სიცოცხ-

ლეში თანდათან იკვლევდა და საქართველოს საის-
ტორიო მასალებს ამზადებდა.

1864 წელს თბილისში სურვილი იყო ქართუ-
ლი ახალი ჟურნალი ანუ ვაზეთი დაარსებულიყო და
ქართული სტამბის გამართვის საქაროვებლ სცნობდ-
ნენ. მაგთო «დროების» დაარსებამ და ქართული
წიგნების გამოცემა მოხ პირვაზე კიდევ იქონა
ზედ-მოქმედება იმ სტამბის გამართვამ, რომელიც
განსვენებული სტეფანე მელიქიშვილს და ამხანაგო-
ბას ეკუთვნოდა. ამ ამხანაგობაში იყო ლოლობერიძე
და მახტანე თულავეი და იმათში ღმიტრი ბაქრაძე.
იმის გულითადი მონაწილეობა ამ საქმეში სხვათა-
თვისაც წამეტყვებელი იყო. 1866 წლიდან «დროე-
ბაც» დაარსდა და წიგნების ბეჭდვაც ვახშირდა, ისე
რომ წინად მთელის წლის უწიგნობის ნაცვლად,
წელიწადში თითო ორჯოლა წიგნი მაინც გამოდიო-
და, რადგანაც სტამბა შედგავთს და ღონისძიებას
აძლევდა გამოპცემელს.

1866, 1867 წლებში თანამშრომლობდა
«დროებას», რომელშიაც დაბეჭდა წერილები: ინგი-
ლოვებზე, სათაბაგოზე და სამეგრელოზე. 1869—
1870 წლებში «დროებაში» და ცალკე წიგნად 1870
დაბეჭდა მისი ერცელი შრომა «საქართველო», რომ-
ელიც დასაწყისად ჰქონდა განზრახული საქართვე-
ლოს ისტორიისათვის (შემდეგ გეგმა შესცვალა).
1870 წელს ბერენშტამმა გამოსცა რუსულად: Тиф-
лиси въ историческомъ и этнографическомъ отно-
шении. ისტორიული აღწერა ბაქრაძესი იყო და
მეორე ნაწილი განსვენებულის ნიკოლოზ ბერძენო-
ვისა.

ამ ხანებში ყურადღება მიიპყრო თვისის შრომით
განსვენებულის აკადემიკოსის ბროსესი, რომელმაც
მასთან მიწერ-მოწერა ვახშირა. იმ ხანებში ერცელი
ნაწერი მისი იყო Кавказъ въ древнихъ памятни-
кахъ христіанства, რომელიც დაბეჭდილი იყო
კავკასიის არქეოლოგიურ კომისიის აქტებში. ამ
შრომისათვის მოსკოვის არქეოლოგიურ საზოგადოე-
ბისაგან პირველი ხარისხის ოქროს მედალი გემო-
იმევე წლებში საიმპერატორო აკადემიამ პეტერბურგში
მიიწვია წვერად კორკსპონდენტად და ბროსესს
შუამელობით წინადადება მისცა ისტორიულის და
არქეოლოგიულის აღწერისათვის მოეგლო რამდღონ
საქართველო. ეს შევეთილი საქმე დაოის ხნის სუ-

ჩვილი იყო ბაქაძესი, რადგანაც სარუსეთოს საქართველოში კუთხე არ დაჩრტოდა უნახველი.

ამავე 1873 წელს მოიპარა ბაქრა-ქაბულეთი, გურია და შემდეგ 1878 წელს დაბეჭდა აკადემიის წერილებში და პრეტყვე ცალკედ: *Археологическое путешествие по Гурія и адгარъ, оასმალოს საქართველოს ქარტითა და მხატვრობებითა.*

იმავ ხანებში მისი შრომა არ შეჩერებულა ქართულ ეტრნალ გავითებში დროებაში, მნათობში და ივერიაში (ეურნალშიაც და გავითშიაც). მისი ნაწერები შეგებოდა ისტორიას და ძველ მწიგნობრობას, სწერდა ანუ წერით-წერილ მონაგრაფიებისა, ანუ როგორც მწერის ისტორიას საქართველოს პირველ დროებისას. საქართველოს ისტორიის წერის განზრახვას დაუბრუნდა ერთხელ კიდევ „დროებაში“, თუ არ ესცდებით 1882 წ. მაგრამ შედგა. დრო-გამოშვებით ამასთან სწერდა ზოგიერთ სახენ მოკლებულ ძველ მწიგნობრობის შესახებ (მაგალითად პატკანოფთან პოლემიკა ქართლის ცხოვრების წარმოებზე, ძველის VII საუკუნის ქართულ სახარების ვარიანტზე).

უქანასკნელ ოპის შემდეგ 1878 წლიდან, როგორც ვეახსოვს, სამ წელწოდს მცირე რამ დაუბეჭდიარა, რადგანაც განსვენებული ბათუმში სცხოვრებდა და თავმჯდომარე იყო ბათუმის მხრის ადგილ-მამულის კომისიისა, რომელსაც ცნობაში უნდა მოეყვანა ადგილ-მამულის ვითარება. მაგრამ ამ ხანებში მოიპარა ხელ-მეურად მთელი ახალი დაქორილი მახრები საქართველოსა და სამხრეთისა და ძარვალი ძველი ნაშთები ნახა და შეკრებილი მასალა შეგესო ახლის ცნობებითა. საზოგადოდ რომ ვთქვათ, განსვენებული ღმირტი მუდამ სწავლავდა და რასაც კი თვალს მაჰკრავდა გფავსიკებით ყურადღებას აქცევდა და შესწავლას არ ზარობდა. ნიაღვრ შრომის მოყვარება ორ გვიანდ ავარჯშებდა ამ თვისებას, თანდათან წინ მიჰყავდა; ერთი ვარჯიში იყო ვერაბიელ მსწავლულ ისტორიკოსების და არქეოლოგების შესწავლა, რომელსაც დიდის გულმოდგინებით მისდევდა, რადგანაც გპრობდა, რამ სახელიერო აკადემიას იმისთვის საქრო მომხალეა პო მიეცა. მეორე იმისი ვარჯიში საზოგადოდ სამშობლო ისტორიის მასალის შესწავლა იყო, (უნდა ვთქვათ რომ ბროსეს შეცდომები ბევრი შესწორა,

მაგალითად ზელ წარწერები ეკლესიების) და საკუთრად-კი საეკლესიო ძველი წიგნებისა, ნაშთებისა, შენობისა, მხატვრობისა და ნივთებისა.

ამიტომ ამისთანა იმისმა კარდამ ყურადღება მიიპყრა 1881 წ. თბილისის საარქეოლოგო კონგრესს (კრებას), რომელზედაც დაესწრნენ გამოჩენილი ევროპის და რუსეთის მსწავლულნი. როგორც ყოველ რეალურ კრებაზე წაითხულ წერილებს და წარმოთქმულ სიტყვას არა აქვს ისეთი დიდი მნიშვნელობა, როგორც უბრალო შინაურულად ლაპარაკს სამიგულ საგანზე ამ კრებაზედაც ბაქაძის ცნობას და შეძენილ ცნობასაც საქართველოს ძველეთრობისას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა შორიდან მოსულ წვერთათვის. მიიქც კი იმის წაითხულმა რეყვარება ყურადღება მიიპყრა და შარშან წინ 1887 წელს დაიბეჭდა წიგნში, რომელსაც ეწოდა: *Труды V Археологического съезда*, კონგრესსზე სხვა და სხვათა წაითხულ შრომათა შორის. სამწუხაროდ კონგრესის დროს გელათში რომ მიდოოდნენ წვერნი, ბაქაძე ვარშა ცუღა შემთხვევა მოუხდა რკინის გზაზე, კინადმ მატარებელს ქვემო მოჰყვა. ვადარჩა, თემუკ ორიოდ თთვე ლოგინში იწეა. გელათის დათვალიერებაში ყველა წყვილი განშობდა, რომ უბაქაძეოდ თთქმის ამოა იყო კონგრესის იქ მისელო. მთელმა რვა წელიწადმა ვიარა, რომ მხოლოდ ხელმწიფე იმპერატორის და უსოლოქის მისის სახლობის დათვალიერებამ ყურადღება მიჰქცევინა, რომ ერთი წერილი იმ კონგრესისა გასულ 1889 წლის ზაფხულს მოსულყო და ღმირტის დაბაჰეობით აწერილა ძველი საისტორიო სახუნე.

1879—1880 წელს დაიბეჭდა *Протоколы-ში* *подготовительнаго комитета V археологическаго съезда* — რი წერილი: *О грузинск. надписях; О гуджаръ груз-имерет. синодальной конторы. 1882 წელს აქაურ გეოგრაფ-საზოგადოების Известия-ში VIII ტომის I ნაწილში Историческое-Этнографич. очеркъ Карсской области.*

ზანსვენებულას უქანასკნელ წლების შრომანი დიდის მნიშვნელობისანი არიან. ზემოხსენებული რეყვარტი, სახელდარ: *Три варианта грузинск. Четверо-евангелия и Палеографическая таблица. Сблლის შემდგარის საზოგადოების გამოცემა „Известия Библваск. Общества истории и архео-*

ლოგი გამოვიდა ორ წიგნად ბაქრაძის და მიდუნბაუ-
ბის რედაქტორობით. I წიგნში 1882 წელს იყო
ბაქრაძის ორი ნაწერი: *объ источникахъ и характе-
ръ первоначальныхъ преданий Картлис-цховреба* და
объ отношеши арменіи и грузіи къ византіи II
წიგნში 1884 წელს: *О вновь найденномъ отрыв-
къ изъ исторіи грузіи Вахушта*. 1884 წელს
ქრტიანო ლევიანომა დაიბეჭდა «*Архивъ*» პატრიარქი
და ქართლის ცხოვრების წყაროები“.

1885 წ. დაიბეჭდა ბიორგი ქართველოშვილის
მიერ ბაქრაძის რედაქტორობით «ქართლის ცხოვრება
მახუშტას», ნაწილი და 1887 წელს შიენკელის
მიერ რუსულად *сборникъ законовъ царя Вахтан-
га VI*. ამ ორსავე შრომას გაუყვთა მრავალი შესა-
ნიწნავი სხალიოები, რომელნიც ხსნიან მრავალს
ზნელს და გამოუჩვენებელ საკანსა. იმავე 1887 წ.
იმერატორის სამეცნიერო აკადემიის IV ტომის და-
მატებაში დაბეჭდილია: 1) *Гдѣ и кѣмъ положено
основаніе систематическому изученію письмен-
намятниковъ грузіи*, 2) *вновь найденный вари-
антъ древней грузіанск. хроникѣ*, 3) *сигель XVI
вѣка*, 4) *грузіанскія древности, полученныя для
рассмотрѣнія изъ академіи наукъ*. უქანასწილი
იძისი შრომა სულ ახლად 1889 წ. გამოკეცმული
«საქართველოს ისტორია», რომელსაც ვერჯერობით
მკოდნე გამჩიევი ვერ ამოსჩენია.

მანსეგნებულის ნაბეჭდ თხზულებათა ანუსხვას
უნდა დაფიქროთ, რომ შესაძლოა ხელად ჩამათე-
ლის დროს რომელიმე მისი ნაწერი არ მოგვეხსენე-
ზინოს. ამას კი ვიტყუეთ, რომ მის ნაშრომთა მოძე-
ზნა არ გაუჭირდებდა მსურველსა, რადგანაც ბაქრაძეს
ჩვეულებად ჰქონდა ყოველთვის ქართულ ნაწერის-
თვისაც და რუსულისთვისაც სრული თავისი გვარი
შოიწერა.

მთიი უგულითადისი და ძლიერი მისი ნატერა
იყო განსაკუთრებით საქართველოს და საზოგადოდ
კავკასიის საისტორიო მასალების საფუძელთანის შე-
ხვეწისთვის ისეთის დაწესებულების დაარსება, რომ
იქ იკრებდებინ ჩვენის მხრის ყოველგვარი ნაშოი.
ამ განზრახვით იგი ემარებოდა წყარკითხვის საზო-
გადოების წიგნთ-საცეს და არა მკირიად სამწიგნო-
ბრო საუნჯე მოუშოვა ამ წიგნთ-საცეს თავისი
პირადი მეკლანეობით ანუ თავისის სახელით, რომე-
ლსაც ძვირფასი ნდობა ჰქონდა მოპოებული ქართვე-

ლობაში და საზოგადოდ კავკასიაში. იმავე განზრახ-
ვით იგი დიდის სისარულით მიეცება საქართველოს
მესაზროსკის პაულუს და პალოაის წინადადებასა,
რომ შეეცდინა წესდება საეკლესიო მუხეტუმის ხიო-
ნის სობოროსთან, შესდება დამტკიცდა, მუხეტუმის
შენობა აკეულ იქმნა სიონის ვალთაენში, შესდება
კომიტეი ამ მუხეტუმისა, რომელშიაც ავერ გრავე-
დება ძველი ნიეთულობა და საუყუნოდ უნდა და-
ცულ იქმნას დროთა შემსურვისა და განზარწისხანად.

მანსეგნა მოუსეწარამ, მოუღალაება შრომის
მოყვარება, ამ დროის ერთად ერთმა უცეთესმა მკოდ-
ნემ ჩვენის ისტორიის მასალებსამ; განსეგნა და თვის
გვერდით ვერც მან ნახა და ვერც ჩვენა ეხედავთ მის
თანასწორე მკოდნესამ».

სულ ამ უქანასწიელ დროს განსეგნე-
ბულმა გეთხრა ჩვენ შემდეგი სიტყვები: «ჩემი თავი
მკოდნედ მიმანდა საისტორიო და საარქეოლოგო
საგნების გამოკლევებაში, მაგრამ ბ. კონდაკოთან
ერთად მოგზაურობამ საქართველოს ძველი შესანიშ-
ნავი მონასტრების და ტაძრების დასათვალიერებლად,
დამარწმუნა, რომ ძალიან დიდი ნაკულუღევენება მკო-
ნება ამ საქმეში. ბ. კონდაკოის მშვენიერება სარ-
ნამ, რომელსაც ის იჩენდა საისტორიო და საარქე-
ოლოგო საგნების განხილვის დროს, ჩემში ერთი-
ორად აღძრა ენერგია და ძალა და იმედი მაქვს, რომ
შემდეგში ჩემი შრომამ უფრო ნაყოფიერი იქნება».
ამ სიტყვებიდამ ცხადათა სწანს, თუ რამდენად იყო
მოშხადებული განსეგნებული მისგან აღჩიუელი მოლ-
ვაწვიობისათვის. მაგრამ ტყულოად კი არ არის ნათქ-
ვამი, რომ საქმის სიყვარულობა და ერთგულობა
ყოველ დაბრკოლებათა დასძლევსო. განსეგნებულმა
ისეთი სიყვარულობით და ბუჯითობით მოჰკიდა ხე-
ლი საქართველოს საისტორიო და საარქეოლოგო
საგნებს, რომ თავისი ძვირფასი ნაშრომებით ბევრი
გამოჩენილი მეცნიერებიც კი გააკვირვა.

მანსეგნებულის უქანასწილი სიტყვებიდ-
განვე სწანს, რომ შემდეგში იძისი შრომა უფრო ნა-
ყოფიერი და მრავალ მნიშვნელობიანი იქმნებოდა,
რომ უქალო სიკვდილს არ მოეღო ბოლო ამ ძვირ-
ფასი მამულიშვილისათვის.

მაგრამ არც ისეთ სასოწარკვეთილებას უნდა მიე-
ცეს კაცი ამ ერთი კაცის დაკლებით, როგორსაც ზო-
გიერთი გაწეთები მიეცნენ. «ივერიის სიტყვით: «ვარსკ-
ლაგები მოსწყდნენ, მზე და მთვარე დაეგებნელდა,
ობლად დეწრით და დაიღუფნით!»... ამისთანა
სიტყვები გაზეთებისა სწორედ იმერულ ტირილს
მოგვაგონებენ... მართლადაც დაღუფულფივით, თუ

ერბ კაცზედ იყო დამოკიდებული ჩვენი ბერი და ისტორია! ამისი თქმა ღელს, უნდა ვთქვათ, სირცხვილიც არის... ჩუ თუ ღელს ჩვენი ნასწავლნი პირნი არ არიან, რომ ჩვენი ხალხის ისტორიის საქმის გამოკვლევის ხელი მიჰყონ და განაგრძონ განსვენებულის დაწყებული საქმე? რასაკვირველია არიან და სრული იმედიც გვაქვს, რომ დროება მაღელ აღმოაჩენს მათ...

«მეფეებისა»-ს ამოცანისკონფიდენცია

აფხაზეთიდან.

გისაც აფხაზეთში უმოგზაურება, იმას შენიშნული ექნება, რომ აფხაზებს ერთმანეთის სახალგაოებს ცხოვრება არ უყვართ და არც ესტუმრებათ. სწორად ერთი მისასწავლო მეთოდზე სუთი-ევეს ვეკისვად არის დაშორებული. ამიტომ აქუნს სოფლებს დიდი ადგილი უყვით; ზოგაერთ სოფელს ირგვლივ 25-30 ეკრის უჭირავს. ამ სოფრის უმეტესი ნაწილი ტუთ არის შექმნილი, როგორც ძველად მტრების დაცემის შიშის გამო, ასე დღესაც აფხაზები საცხოვრებლად მიუღობენ და მიღობ ადგილებს იხსიერენ. ეკვლესიები და საეკვლესო სასლები ხშირად სოფლების განაშენიანებას არიან ადგილებს უღნი. ამიტომ სიშორისა და რიცხის გზების უმეტესობის გამო წინააღმდეგობა სხდსი ძვირად დაიარება, წელიწადში აფხაზი მარტო ორჯერ დაიარება ტამარში, ისიც შობას და აღდგომას. კვირა-უქმე დღეებში ექვლესიაში ეკვლესიების მიხედვით აფხაზს და სასოფლო ყრბლობას ეკვლესიის ან ადგილებს. რადგან სხდსი ტამარში არ დაიარება, ამიტომ მდებარეობს ვერაძეობის საეკვლესიო კათედრადგან. ივინი ეკვლესიადგომის მხლელად შეთხვევითი ქადაგებით, რომელსაც, რასაკვირველია, ისეთი გაგებება არა აქვს სახლსავე, როგორც ექვლესიის მიქადაგებას. მართალია, ყოველი მღვდელი დარბაზებს ამოვეს ხალხს მიცვალებულის წესის ბუბის დროს, ნათვალზე, სწულის წინაგების დროს და სხვა დროსაც, მაგრამ ამისთანა შეთხვევით, ბევრი რომ ესთქვით, თითოეულ სამრევლოში ოცი და ოცდაათი თუ იქნება წელიწადში. განა ოცი და ოცდაათი სწავლა-დარბაზი ემარა ხალხად მოქცეული

ქრისტიანებისათვის, მეტე ისიც აფხაზებისათვის? ან: აფხაზებისათვის საჭიროა მუდმივი ყოველდღიური ჭადაგება. თუკი აქური სწავლადგება მხნედ და დღე-ღამე დასრულებს თავის მოვალეობას, მაგრამ ეს ყველა მისმა მხნეობამ და საქმისთვის დაუფლავაობამ, როგორც მის მოქმედებას, ზემოთ აღნიშნულ დაბოკობებისათვის ერთად, ადგილობრივი მთავრობის დახმარებით შეიქმნებას არ ამოვეს.

მრევლის სიშორე სოფლის ტამარადგან და მისთან სეიანის გზების უმეტესობა ხელს უშლის ხალხს ტამარში იაროს კვირა-უქმე დღეებში და მოსმინავს თავის მწვევთა სწავლა-დარბაზს, მაგრამ ესევე გარემოება ხელს უშობრავს ქრისტიანობის მოძულე და წინააღმდეგ მართა, რომლებიც ამ შემთხვევით სარგებლობენ. ეს პირნი არიან ცრუ მოღვაწეები (მოთხმენადგომები) და სოციალური მამულისაგან, რომლებიც ყოველ სოფელში ოთხი სუთი მისასწავლო ცენტრებს. ესენი ყოველივე სამუშაოს ხმარობენ, რომ გარდასრულებული აფხაზები ისევე მამულისაგან სარგებლობენ, როგორც მამულისაგან.

ეს პირნი მიმადგომნი არიან სოფლების სხვა და სხვა გუბერნიებში და ფარულად დასრულებენ თავიანი მოვალეობას. აღმართ-დაღმართი, კლდეები, ტუთი შექმნილი უგზო და მიუღვივად ადგილები ამ პირთ არ დაბოკობენ. იმ ადგილებში, სადაც ეკვლესიები მოღვაწეობენ, ეკვლესიები უმეტესად შეკრულია სასოციალურებას, რომ მოღვაწეობენ მათში არ იყვნენ. მთავრობის მიხედვით მოღვაწეობენ აფხაზები არიან, მაგრამ გარკვენი შესუდობით არ დაიარება არ განაშენიანებენ თათრებისაგან. რუს-ოსმალის ომის შემდეგ ამ პირებს თავის თანამოქმედ მამულისაგან *) ერთად მიუტოვებთ თავისი მიწა-წყალი და სთათრეთში გადასახლებულან. მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ივინი სულსადაც დაბრუნებულან აფხაზეთში და თავის მიწა-წყალზე დასახლებულან.

სთათრეთში მათ შეუსწავლიათ თათრული წყაროებით, მეითხობას, ექიმობა და ზოგს, აფხაზებისაგან, მოღვაწე ზემოთწინით შეუსწავლიათ. ყოველივე ეს ტრადიცია ხელს უწყობს მოღვაწეობის ამოქმედობას ქრისტიანობის წინააღმდეგ. ზოგია ამ მოღვაწეობის მიეთხმენის,

*) მამულისაგან მამულისაგან იმ აფხაზებს, რომლებმაც იმ ომების დროს უღალატეს რუსეთს და განაშენიანებულან ოსმალეთში.

ზოგი აქომბს და, რასაკვირველია, ბევრს თავის ბი-
 რეიტებს ასაღებებს წუთი სოფელს; ზოგი წესს თათ.
 რულ ენაზე ლიტერებს (ხეივანთა ანგაროების მსგავსად),
 ახლეს მისთვის და ანწიურებს, რომ ეს
 ხედივით მთ ურეკლი უბედურებისა და ავი თვალ-
 ხან დაინახინ. ეკლესიას მამოძრებით მცხოვრებ აფ-
 ზისებს ასეთა ქალღვრები მუშის ნაკრში აქვთ გამოგ-
 რული და გაიწივე კვირით. და ზოგიც მოაღობს.
 დანახვნი მამადიანები ქრისტიანი მეზობლების შეს-
 ხედვით მამადის ლიტერ-დავებით და მარხულობით
 ემოფიადლებიან. სმდეველოებს მთ მოსაქრებად ურ-
 ველი საშუალება აქვს ნახვარა, მაგრამ მაინც ვერა
 გაუწყობა რა. ადვილია წარმოსადგინა, თუ რა ცუდი
 გაკლენა ექნებათ ამ შირებს თავის მეზობელ-მონათესავე
 გაქრისტიანებს უფ აფხაზებს, რომლებსაც ჟერ კიდევ ისე
 კარგად არა აქვთ შეთვისებული ქრისტიანული წმიდა მო-
 ძღვრების, რომ ივინი მიხვდენ, თუ რამოდენად ძალზე სდგას
 ქრისტიანობა მამადის აღსაზრდაზე. ამ შირთა შთაგ-
 ნებით ზოგიერთი ქრისტიანი აფხაზები მაღავენ ან სხვა
 სოფლებში გახვნიან თავის უსაყვილებს, რომ ამითი
 ივინი მოუნათლავს დასტოვონ. თითონსც წეზად «იუ-
 რანობებს», ე. ი. თათრულად მარხულობენ, ქრისტიან
 სიტყვებულთ წეზად, მკვლას გაუგებრად მარხვენ და
 ხსენ. სმინად მოხდება სოფელ, რომ, რადეც მკვლავ-
 ლი რომელიმე ქრისტიანი აფხაზის სახლშია მამადი მკვლავ-
 მოქმედებას ასრულებს, თუ მარხობად მამადიან ვინმე
 ხცნოვრობს, მოდის თავის შესაქრებად და დასცინის
 მკვლავს, იმის შესამოსელს, დასცინის მთ ვინც მარ-
 ჟვარს დაიწერს და ჟვარს ეთხვევა და სხვა. ერთი
 მკვლავი ერთ ამისთანა შირს ხანოვრა გარეთ გაბრ-
 ნებულიყო და იქ მოქწია თუთუნი, მაგრამ ამ შირს
 ამჟედ უმასუხა მკვლავს შეიძლება: «ხანოვრის კომლი და
 სანცხელურის ეგამლი ერთიად და ამისთვის საჭირო
 არ არის გარეთ გაედიო». შეიძლება ყოველად ეს
 მეთიხველბა ხალხს უმერებას მიაწეროს.—დასწრწუ-
 ნეთ, რომ გულწრფელი უმერება და უმერების სახით
 გამოთქმული ბოროტ-განზრახულება ადვილია გამოხატ-
 ნობა. სმინად იხივ ხდება, რომ მამადიანს ქრისტიანის
 ქალი მოკვს ცოლად და სამუდამოდ ასაღებს ქრისტიან-
 ნობას, ან კიდევ თვით ახლეს ქალს ქრისტიანს, და ამ
 შემთხვევაში ამ უგანასხელის ოჯახში სრულდება
 მამადის სრულეს წესები. მაგრამ სასიხარულოდ უნ-

და ხეუთვლოთ ის, რომ ეს მამადიანები ყველა თავის
 თანამოსოფლებს არ უყარს; მოამტებული ნაწილი
 სოფლის მცხოვრებთა მოთიბნიდან არის გამოხსულია
 და სულთ და გუთით მსურველბა, რომ
 ყველანი ერთ სარწმუნოებას ადგენ. მათი სიტყვით
 ვიტყვით, «ჭრელი» არ იყენენ და თუ ეს არ შეიძ-
 ლება, მაშინ ისინი, ვისაც ქრისტიანობა არ უნდა, ცუდ-
 კე დასაზღვენ, მთი ასაღობს არ იდგენენ, მაგრამ ეს
 სურვილი დღემდის მარტო სურვილად რჩება, რადგან
 ადგილობრითი მოთვრობა უუწყაღებოდ სტოკებს ყოვე-
 ლივე ამას.

მლე, პ. ფარეიშვილი.

**ისტორიულ-ფილოლოგიური წარმომავლობა
 სიტყვისა ლმერთი.**

(გაგრძელება *).

შესაზებ ქართულ სიტყვის ლმერთის წარმოები-
 სს დღვის აქამომდე მხოლოდ ორი აზრია წარმო-
 თქმული. პირველი ეკლთის განსვენებულ მარი
 ბროსეს და მეორე ბ. შორდანიას. ბროსე ამბობს,
 რომ ეს სიტყვა შედგენილია ორის სიტყვისგან:
 ღრმა+ერთი, და ამიტომ იგი ისეთი მოხდენილი სა-
 ხელია, რომლის მსგავსი არც ერთს ენას არ
 აქვსო.

ამ ხაჭკისათვის (გიობტებისათვის) შეიძლება
 და საბუთად ისიც დავველო, რომ ერთდებრობა
 იყო სარწმუნოებად აღარბული ეკრბთაყენისმც-
 მლობის წინათ, იმ თავითვე, რაკი კაცობრიობას
 თვი უტენია და შეგნებულობაში შესულა. ტერბთა-
 ყენისმცემლობა კი ეკლთის სარწმუნოების განვი-
 თარების უფრო ბოლოდ დღის ხარისხს. ამასი ანავე
 თეთი ეკრბთაყენისმცემლობის ხანშიაც ყოველს
 ერში მოიხებოდენ შეგნებული პირები, რომეღნიც
 თეთონ ეკრბს როდ სცემდენ თაყენს, არამედ იმ

*) ის. «მეყენა» წარსული წესის №14, 15,
 16, 17 და 18-ის წერილები «სერობსული ენათ-
 მცნებრა».

უზენაეს ძალს, რომლის გარეგნათ გამომხატველი იყო კერპი. მს ყოველივე ასეა და ბრასე თითქო მართლად, მაგრამ მას აზრს ეწინააღმდეგება სხვაგვარი მოსაზრება.

იმ ძველის ძველ ხანაში ენა ისე ვარკვეული და შეზღუდებული არც ერთს ერს არ ქონებია და, მაშასადამე, არც ქართველებს ექნებოდა, რომ ასეთი განსჯენებულმეტყუორული და ზედგამოჭრილი სახელი წიგნა იმ უზენაეს არსებისთვის, რომელზედაც მაშინდელს კაცობრაობას ერთობ ბუნდუ წაბრძოდებოდა ქონდა. რომელიც გინდა ძველის ძველი ერთი იდეა, მაგ. მეგობრებელი, ინდუსები, ჩინელები, აკადემიები, ვერც ერთს მითვანს ვერ დაურქმევია თვითგანვე ვარკვეული სახელი იმ უზენაესის არსებისათვის, რომელსაც თითოეული მთავანი გულში, თითქო, ინსტინქტურათ აღიარებდა. აქამომდე კიდევ ვერ არის საქმათ განმარტებული, თუ რას ნიშნავს გებრალთი სახელწოდება—ელოგამ, თუმცა სემელნი იმ თათითვე განთქმულნი არიან ერთის დღეათვისდმი სარწმუნოებით. რალა მარტო ქართველებმა გამოიგონეს ამისთანა ზედამოჭრილი სახელი. შრისტიანობის დროს რომ გამოეგონათ და მანამდე უამსახელოთ ყოფილიყონ, მაშინ სხვაა. ბროსეს საიქეს აწილებს ის ვარემოებაც, რომ როგორც ქვევით დღეინახავთ, ყველგან და ქართველებშიც, უზენაესის არსებისათვის ვარკვეულა და ენას აქამომდე უერჩენია ეკრპათეანისმცემლობის დასაწყისში მიცემული სახელწოდება. რაკი კაცობრაობას, უდარებით, ნათლათ შეუგნა ლმერთი, სახელიც დაურქმევია მისთვის, მრავალი ეპიტეტიც მიუცია და მისი ვარეგანათ, ხილოლათ, გამოხატეაც დაუწყო. მუნდ ეს ზემორე ამისა თქმულნი მოსაზრებანი მისხუბესლი არ იყოს, თუ ჩვენი, ქვემოზე წამოყვებული, საიქეი ვამართლდება, მაშინ ბროსესი თაისთავით დარღვეულა.

მეორე საიქეი, როგორც ვთქვით, ეკუთნის ბ. ჟორდანის. მის ღრამატეკაში ვითხულობთ:

«უნდა ვიფიქროთ, რომ სიტყვა «ლმერთი» წარმოდა ორი სიტყვისგან: ღუ და კრთი, ღუ აღლათ იყო საზოგადო სახელი წარმართ ღმერთებისა. ღუ—გამი ნიშნავდა ლმერთს ვაიშ, ღუ—არმაზ—ლმერთს არმაზს და სს. როდესაც ქრისტიანობა შემოვიდა, ქართველებმა იცნეს ლუ—ერთი, ანუ ღუ—მ—ერთი (სსო მ ჩავატება სწორათ, მავალითად თუ—მ—ცა, რა—მ—ოდენი და სხვა».

ამგვართე აწარმოებს ბ. ჟორდანია სიტყვას „მღვდელი“. იგი წარმოდა ორი სიტყვისგან. ღუ—დღი. დღლის იყო ლმერთი და ამაზედ არისო დაჩენილი ხალხური სიღღრა: დელი—ყო—დელი—ა და ღუ და სხვა.

ბ. ჟორდანისა ვერ უნდა დემეტეციებია—იყო თუ არა როდისმე, ან სდმე ლმერთი ღუ და ჰქონდა თუ არა ქართველებს, ან სხვებს წესად ორის ლმერთის სახელი ერთის ლმერთისთვის დაერქობას. ჩვენ კი ვგვონია, რომ ამ სახელ—წოდების ლმერთი არც ქართველებს ყოლიათ და არც სხვა ერს, რომ ამ უანასკენისგან ვადმოკლოს ჩვენებს იგი. ამას ვად და ესეც უნდა ვფიქროთ: ნთუ ქართველებს მარტო არ შეუგნიათ უზენაესი არსება ქრისტიანობამდე? მგორეთ: ნთუ ქართველებს ეკრპათეანისმცემლობის ხანაში კიდევ ჰყავდათ სხვა მთავარ—ლმერთი ვარდა «ქალდისის» და (ბოლოს) «არმაზისა»? არმაზი სანამ ლმერთობდა ჩვენში, სულ მთავარ—ლმერთად ითვლებოდა. მთავარ—ლმერთადვე ყვავდათ იგი სომხებს: არმაზისა სახელით და სპარსებს ორმუხლი—ხე. მისი მთავარ—ლმერთობა, როგორც მისისა და ცეცხლის ბორბლის წარმომადგენლისა, შარანაშმა განამატეცა (თუ არ შემოიღო) ჩვენში, მცხეთის ხანაში, ძველს ქალდეში კი, როგორც ჩანს, მთავარ—ლმერთი ყოფულა «ძალდისი», არმაზს მიუესწრო ჩვენში ქრისტიანობამ და განაძევა იგი, როგორც ეკრპი. «ღუ» აქ რაშუაშია?

არმაზის მახურნი როდებოდნ «მოცებად» და არა «მღვდლებად». ამ უანასკენლის სიტყვის ახასენლოთაც ჩვენ ვაქეს სულ სხვა საიქეი. ჩვენ ვენდა ვერ ეს წარუდგინით მკითხველს და მერვ ვადილეთ ჩვენს მთავარ საგანზე—ღმქრთა.

იმერთსა და ახალციხეს შუა ძვეს მთა ღაღო (ოცხე). მს სახელი მეგვიბტურია. იქაულათ ღაღო ნიშნავდა მიწის ქალ—ლმერთს, ისეთს, როგორიც იყო ბერანების დემეტრა და რომაელების ცერტა. მეგვიბტელების ვადენა საქართველოზე ისე ექვდასადები არაა, როგორც ზოგნი ფიქრობენ. სამეხსეთოში (მეგვიბტელები ვამეგობით, თუ სხვა ვარემომებით) მუნებურ მველრთა მიჩემებული ქონდათ ვანსაკუთრებთ მიწამოქმედება და უფრო მევენახეობა. შესაძლებელია, რომ ღაღოს პატრისაცემლათ იყო ყოველწლობით დანიშნული დღესასწაულობა ზემოხსენებულს მთაზედ და მით ამ მთასაც იმ ღმერთის

სახელი დაერქო. შესაძლებელია, რომ ეს დღეობა იყო იმეგარიეც, როგორც კლასიკურის ბახუსისა, თუ დემეტრა—სერერასი, (ჩვეულება მარნის და საწახლისი, კურობებისა ქრისტანობისგანაც შეწქარაბულია ჩვენში). ამ დღესასწაულობის გარდაზღაში პირველს მოწესეს, საფიქრებელია, დაერქო სახელად მღაღგელი, ე. ი. დაღოს მსახური, რაცა შემდეგში გადქცა «მღელღელ».

ბ. შორდანის ნათქვამში ის კი მართალი უნდა იყოს, რომ სიმღერა «დელი—ყო—დელია» თავდაპირველ იმღერებოდა პატრესკნებლათ ლმერთს დელისისა. მოდელია დღესაც ქეთა ერთს მიწდერის მტენარეს. სიტყვა დელი კიდევ ნიშნავს ლოთს რა გადღეობა, გალოთება ეგებ მიუცილებელ საქიროებად მიანდათ იმ დღესასწაულობის დროს ერსაც და მღელღესაც, თუ მღაღღესაც (ქართველებისგან ნუ გიციობთ კი!).

თუ ეს პირველი საიჭეი ქეშმარტებაზე დაშორებულია, ჩვენ შეგვიძლია მეორეც წამოვაყენოთ. შეიძლება, სიტყვა მღელღელი წარმოადგა სიტყვისგან „მოდელიელი“ ლადრეა. ანუ ყელის გამოჭრა მიუცილებელი საქიროება იქნებოდნ ხორციელის მსხვერპლის შეწირვისას. ამ წესის შემსრულებელს ეგებ ეძახდნენ მღაღრველს, საითგანაც დიდი მანძილი ალარაა სიტყვამდე მღელღელი. ამ საიქეს ასაბუთებს ის გარემოებაც, რომ აღმოსავლეთის ქვეყნებში პირუტყვის დაკვლა, თუნდ არა სამსხვერპლოსი, რაღაც საღეთო მოქმედებად მიანდათ ძველითგანვე და ებრაელებს ხოც დღესაც ამისთვის განსაკუთრებული მღელღელოქმედი ყავთ—«ხახმა».

თუ აც ერთი ამ ორ საიქეთაგანი სარწმუნო არ არი, მაშინ შეგვიძლია მესამეც წარმოვადგინოთ და ამ უქანასკნელს ჩვენ ვაძლევთ უფრო დასავჯარისს მნიშვნელობას, ვინც პირველს ორს. ძალიან ადვილი საფიქრებელია, რომ სიტყვა მღელღელი წარმოადგა სიტყვისგან «ლუღვა». ეს სიტყვა ნიშნავს სხეულის სიღამწერეს; დაღუღუღებული—სიღამწერის იარა ცეცხლისა, თუ, მღელღისაგან. (ლუღვა კიდევ ცეცხლის ფერს აღგზნებს ნიშნავს და ღუმელი ხოც იგივე სახელია). ამისთანა მოქმედება და მისთვის საქირო მოწყობილობა მიუცილებელი საქირო იქნებოდა ხორციელის და დასაწველ მსხვერპლის შეწირვის დროს. ამ მოქმედების აღმასრულებელს, უნდა ეთქვათ, რომ ეწოდებოდა «მღელღელი». ეს

ძველდროინდელი სახელი შეჩენია ქართულ ენას დღეს აქამომდე უსისხლო მსხვერპლის შემწირვლათა აღსანიშნავათ. მართელები რომ ხორციელ მსხვერპლს წირვიდნ კერპს, ეა ისე უეჭველია, როგორც უეჭველია სხვა ხალხებისგან ეგეთი შეწირულება. პრაუთ პირუტყვს, ადამიანს შეილსაც კი წვადენ მსხვერპლად სხვა-და-სხვა ერნი ეგვევ ითქმის ქართველებზედაც. მათანეც მოწმობს, რომ ძველი ქართველები არმაზის დღესასწაულობის დროს, ათასში ერთხელ, მსხვერპლად ჩვილს ყრმას წვადენ, აღგზნებულნი მხურვალის სიყვარულით კერპისადმი. მაშასადამე აქ საყვრეველი არ არის რა, თუ სიტყვა მღელღელი წარმოსდგა სიტყვისაგან ლუღვა.

რაცა შეეხება «ღმერთს», ეგ სიტყვა უფრო ძველის ძველია; ვიდრე სიტყვა მღელღელი და ასეც უნდა იყოს იგი რთული სიტყვა: ლერო—(და ერთი) მეტი, როგორ მოხდა ეს, ამას ისე მოკლეთ ვერ გამოვხატეთ, როგორც ეს შესაძლოა დავინახეთ ზემოთქმულ საიქვისათვის.

როდესაც ფილოლოგიურათ ეიკვლეეთ რომელსამე ქართულ სიტყვას, ფრიალ საქიროა ყველაზედ უწინ უურაღდება მივაქციოთ ქართულის ენასახმულებს: სენაურს, მეგრულს და ქანურს, რანიც ზოგჯერ ადვილათ მივაკნებებენ სიტყვის ფესვს და წარმომდინარებას. ხშირია, რომ ზემოთქმულ ენასმულებში მთლათ დატულია სიტყვის ფესვი, ნახსნი და რამატკურთი კანონი, როდესაც რომ თვითონ ქართულში ვაღვსილია და ენისაგან ამოკმული. ასეთი ბედი დამართია ქართულ ენაში ყველაზედ უფრო საპატოო სიტყვას ლმერთი. ამისი შემაღვენელი ელემენტები მთლათ დატულია სენაურში და მეგრულში, მაგრამ ამ ელემენტებს რომ მივაყვლიოთ, უნდა წინასწარ დავისიზოთო შემდეგი ფონეტიკური წესი: მონათესავე ბგერანი (ასოები) ტ და ღ; შ და ღ; ხ და ჭ ხშირათ და ადვილათ გადადრან ერთი მეორეა ალაგას.

სენაურათ ლმერთს ეძახიან ლერო+მეთ. სენაურშივე არის სიტყვა «შერო». ეს უქანასკნელი სიტყვა ნიშნავს იმავ საღეთო მადლს და იხმარება სენაურში იგიეთისავე აზრით, როგორც ქართულ სი-

ტყეა-პასუხში: ლმერთი და მალრი. «შენს მალრსა ჩხიკვი ნუგნდა, სუფრისა ამრევირა», შენს ლმერთს მიახლდე, ლეთის მალლით არაუშავს რა, და სხვა. ყერო იგივე ღერო არის და მათ შორის იგეთივე მკირე სხვაობაა, როგორც სავანსა და მისს შინ-არსსა, ანუ ძალს შორის. მეთ არის იგივე ქართული მერტი. ქართულთაც უოუოთ ასე იხმარებოდა— ლერო—მეტი. შემდგე კი ტარი ღონად ქცეულა ეო-ნტრიკურ წესისებურ; პირველი ე გამოკლებოა. ამიტომ რ შემდგეს ესთან გადასულებ და ხშირის ხმა-რებისაგან გამოკრებულა სიტყვა ლმერთი.

მეგრული სიტყვა «ლორინთი» აგრეთვე რითუ-ლია: ლორ—ჰონითი. მხლა, ცხადია, იკითხათ: ეს «ღერ, ღორ და ჰონთი» სადაური სიტყვებია და რის ნიშნავს თითოეული მათგანი. ამას მთელი ისტორია აქვს და მის ასახსნელათ უნდა წაიდეთ მეგვიპტისა-კენ. ჰერ მეგრული ლორინთი გავარკვიოთ, და მისგან სენაურ-ქართულიც ცხადთ წარმოგვი-დგებო.

(შემდეგი იქნება).

(სანისტორიო მასალა *)

1650 წელში საქართველოში მოგზაურობა მეფის აღექია მიხაილის მის მიერ გამოგზავნილ დეპუტატთა იმერეთის მეფე აღექსანდრესთან და ამ დეპუტატთაგან გულთის მონასტრის და ქუთაისის ბაგრატიონ ტაძრის აღწერა და ამ ტაძრებში მათგან ქათალიგისას წირვის მოსმენა.

(გაგრძელება).

ზემოთ აღნიშნული ეკვლეუბებისა და მონასტრე-ბის გარდა მრავალი ტაძრები და მონასტრები რა-გორდ მეფის აღექსანდრეს სხვა ქალაქებში, ისე თავა-დებში და აზნაურების ქალაქებში და სოფლებში. ამ ადგილებში მონასტრების რიცხვი ხუთასამდე იქნება.

* იქ. «მწყემსი»-ს № 2 1890 წ.

მეფე აღექსანდრეს ქუეკს თავისთან ასი კაცი თავადი და მსახურები. თვითოეულ თავადს ქუეკს სუთიდა მ-მ მოცდეს ათ კაცამდე, რომელნიც სცნოვნებენ თავადებ-თან ერთად. რაფა მეფე წაგა სომხად, თავადები თა-ვისა აზნაურებით გავევბიან მეფეს. მეფის სამსახურს გატდა ეს თავადები არაერთადს სამსახურს არ ასტუ-ლებენ.

თავადები თავიანთ აზნაურებს ჯამბიარს აძლევენ; ხალაო თავადები კი მეფისაგან ანაეთარს ჯამბიარს არ იღებენ. ნატვლად მათ ქუეკთ მიცემული გლეხები. სო-გეთთ დიდ თავადებს სუთასიდა მუთი ათს გლეხმა-დე ეყოლებო.

როფა დიდი საჭიროება იქნება, მამინ ვეელა თა-კადების და აზნაურებისაგან შეიძლება გამოკიდეს 40,000 ათასი კაცი მსრფელად.

ქალაქები მდებარეობენ მალს და მიუვალს ადგი-ლებზე, მთებ შუა და მთებზე, მდინარეების ანუ წუ-რობების პირად, სოფლები მდებარეობენ რაფორდ მთე-ბზე, ისე პარად. სადაც წყარობაა, იქვეა მცხოვრე-ბლების სახალხოები და ყნები. სცნოვნებენ ერთად სუთი, ათი და ხან მეტი კომლი. სოფლის კარვე გაშენებულია ხეხალის სეები და გენსეები.

ყნებს ხნვენ გუთნებთ და სახინით; სოცკენ პურს, ქერს, იეიტეს ცერცეს, მუხუდას და სსკას.

დიდი მდინარეები არიან: რიონი, რომელიც მო-სკოვის მდინარის რფანა, მაგრამ ძალიან ჩქარ მიმდი-ნარობს და ამიტომ მასზე გემებს არ შეუქლია ხაარუ-ლი. მეორე მდინარე არის გურლა (ვეინილა) რომე-ლიც ქუთაისიდან ექვსი ვერსის მოშორებით ერთთვის რიონს. რიონზე დადიან გემები, მაგრამ ქუთაისისა-კენ შემოდინან. ამ მდინარეში თუევი ძალიან ცოტაა, რადგან მდინარეს ჩქარი მიმდინარეობა აქვს; პ.ტარს მდინარეებიც ბეერან.

შეს რდებამის ქუთაისიდან რიონით და სმეკე-თით რჩი დღის სუვლია. ქუთაისში მოდინ კაჭარნი ხალხი სთაორეოდაგან, უზილიბამების ქვეინდგან, აზოვადგან, თბალისიდაგან, სადალიანოდამ, სამსრეთი-დაგან და მოკქსთ ხვერდები, ატლასეი და უოკე-ლიანი მიერყასი ქუევი. ქუიდან ადგილობრით ყოულსე-ოქროზე, აზაზზე და ბისტზე. თქრო უდრის მასეთს აზაზი რფ გაპას, ბისტე ფარს.

იმერეთში და სადალიანოში ბეერა აბრეშუმი მო-დის, რადგან ყოიველი კაცი აშენებს აბრეშუის ტიას.

შეიძლება: გრძელტვინი ან ანაზ საკრიოლ შენიერული შრომა. ჩვენ წინამდებელს აზრისას ვართ და ვუყვარებით, რომ ღრმატვინი უკველად შენიერული შრომა უნდა იყოს. ღრმატვინი თუ შენიერება ანა, მას რა უნდა იყოს? ხელაგება?... ჩემი მოწინააღმდეგე ამ სიტყვის დასვლაშია და მწიგნობარს ნათესაობაშია*) რა ლექსებს ან ხმარობს, რომ მე შეუკანძმულს. როგორც, სწორ-მეტყველებს ავტორს, ასე ჩემს მოწინააღმდეგეს გრძელტვინი შენიერებად ან მანხია და უგანსხელი ამას თავისებურად ვადრე ამტკიცებ. მხოლოდ გაუგებარია ან ანის, თუ ვი ასე ადვილი იყო მისი აზრის დამტკიცება, ჩემს პირდაპირებს შელახა რაღა საჭირო იყო, მეტი ამის თანხა მისაღობს და განუყვარების სხვისი გამო, რომ გორც გრძელტვინი. მე რომ რამე სახაში მიმეცა ასეთის მომუშაობის გამოსწავლად, ვიდრე ჭო, ან იქნებოდა განსაკვირვებელი. მაგრამ, პირდაპირ, რომდენადღე მათეგობელად, თანახმად და თანაგრძნობით მე დავწერე სწორ-მეტყველებს განჩეკე, იმდენად მადგობით, შეუკანძმულ-ფიგით და სიმუღლით მე მაწერს ჩემი მოწინააღმდეგე.

ჩემს მოწინააღმდეგეს სწორმეტყველების ავტორს აზრი და დანსაკნინი ასეთი სიწმინდე და ჭეშმარიტებად მანხია, რომ მის უარყოფის გულისთვის მხად ანის პათეოლოგიურს მოკლინებელ მიმიღოს და შეუყვარებელს ლექსებით გომანძღოს. ან ერთი მაგალითიც სწორმეტყველებს აზრით სიტყვა: ღმერთი წარმოდებას სამის სიტყვითგან: ღერო, ერთი, მეტო. ამ გამოკვლევას მე ვუწოდებ «ფილოლოგიური მარკალიტი», რასაკვირვებელი, ირონიულად. განა ან შეიძლება მე შემიდარე-ფუ და შენდობით ფილოლოგიური მარკალიტი, ამქოლდების იმისთვის, რად «ქეჩიღი» ან ანის? პატოლასნი და თანახმანი გაცი ჩემს შენდობის დამიტკიცებდა, ხოლო ჩემი მოწინააღმდეგე ვი, ამას მაგვიტ, შემიდგის ლექსებით მიწობს: «ბ. კარკაშეალისთვის დამტოვს ანდ იმდენი ნიჭი მაუცია, რომ თანახმად რამე მისჯდეს, ანდ იმდენი სთავადაზღვი, რომ სხვებს რაშიმე დავითხოს».

საზოგადოდ წერილების ვილახე მე სხვას ადარას ვიტყვი, თვის ან დავიგევე სხვა და სხვა დანხივის, შეთს-სეულის ჭორბისა და უვადრისას მათქმა-მოთქმის წინა-

*) სრულებით მართალი არ არის ეს, თონ ნომერში მარტო ამ სიტყვებზე ვი არა სხვა მრავალ სპინტურსო სიტყვებზედაც იყო დაწერილი.

ამდგე. სრულებით სრულებით ანა მიჭის განვიგებო ჩემს მოწინააღმდეგეს იმის შესახებ: გრძელტვინი შენიერება თუ შელახება? მე იმის მსჯელობას ვურადღებობს დინასად ან ვთქვამი*). მკითხველი ჩვენს დავას თითონ უკითხავს ვაწვეტის, საჭიროა მხოლოდ წაიკითხონ «სწორმეტყველება» და ჩემი მის შესახებ დაწერილი განჩეკე 1888 წლის «თეატრში». აქ მე მივანებე თქვენს უურადღობას, მარტო იმ ვარემოვანზე, რომელიც დალატობს და ზღადავს მარტო ჩემს პირდაპირებს ვი ანა, ანამედ საზოგადოებრივის და სლდიტკარტურო სხვებისც.

ჩემი მოწინააღმდეგე ერთ ლაგას ამბობს, ვითომ მე პირადი ანგაბი მიწინადეს სწორმეტყველების ავტორთან და იმიტომ დამწეროს ჩემი წერილები, ეს უფნაში სიღრუხა, ჩემის მოწინააღმდეგისგან მოგონილი. თითი სწორმეტყველების ავტორმა ვარგად იცის და ვარგა იქნებოდა, რომ ვიდრე ამას დაბეჭდინებდა, იმისთვის წიკვითხებდინა.

მეორე ლაგას ამბობს: «კანტაშვილი ჭკირობდა, რატომ ქართულები რუსულს დამარცხებენ», აქ ძალად და განწინსებით ანის დანსაკვირვებელი ჩემი აზრი. მე იმის ვი ვიკვირებ, რომ ქართულები რუსულს დამარცხებენ (ეს რუსულებთან ან ანის გასაკვირვებელი), ანამედ იმას, რომ ქართულები ქართულს ან დამარცხებენ. ადვილი მისსკედრად, რა განჩეკე ანის ვიქთს და მეორე ფორმულაში. აგრეთვე ადვილი მისსკედრად, რა განწინსაკვითად მწიგნობის იმას, რად მე ან მი-თქვამს და ან დამიწინას.

მესამედ, ან რას მივანებე თქვენს უურადღობას. მოკახსენებათ «სწორმეტყველების» კრიტიკული განჩეკე, «თეატრში» ონს წერადად დაბეჭდილი, ჩემის საკითხარის ვარით ვი ან იყო სელმოწერილი, ანამედ ფსევდონიმით: «დ. დენახო ნიძე». ფსევდონიმის გამო-დავება, მეტადვე მაშინ, როცა სალანძღავდ უნდა კაცს გამედავებულის სახელის გასლმა, ლიტერატურაში ან ანის მიდებელი. ჩემს მოწინააღმდეგე იმ დანდო ეს სლდიტკარტურო წესი და გამოვანა ჩემი ფსევდონიმი; ანა, რას გამობო! ანდ გაუმედავებია, პირდაპირ, ვაუ-მარტოლად დამიწერე მე ლანძღვა და ესეც იმ დროს, როცა თითონ მეტად დამუდაა თვის სახელი და

*) თუ აგრე, რაღა საჭირო იყო თხოვნები და მარე-ბის ხარჯი?

რედ.

რედ.

სელმოწერელად თხზავს სხვა და სხვა უკადრას რა-
შეებს 1).

ბოლოს საჭიროდ ვრცელდება და დაეწევა სწორ-
მეტრეებისა განხევა, თუქა ავტორისავე გამოცხადე-
ბით მამა ბეკრი კორექტორული შედგომები ავო. ჟერ-
ერთი, კორექტორული შედგომება წიგნს ვერ გაათავი-
სუფლებენ კრიტიკისა, რადგან გამოცხადების კაცის-
თვის ახელია გასაჩვენება, სადა ნამდვილი შედგომა და
სადა კორექტორული. მეორედ, მე ხელთ მქონდა თვით
ავტორისაგან შესწორებული და «მეუხისა» რეაქტორ-
ისთვის მიმღებელი ეგზემპლარი, რომელსაც შეად ასე
აწიკა: მიერთვას ბ. მეუხისა რეაქტორს, ავტორის-
გან. მასთანამე ხელი მოწინამდგეკ ტუფილად ამ
ზოგს შედეგს: რომელი ჰეფთამეფელი ავისრებს
წიგნას განხევის, თუ გი არ იცის რა მეუხისა ავტორს,
რა გამომეტეულს? მიუხედავად ამისა დ. კარაჭაშვილმა
თავისი ყინის დასურვებლად ასწავა და დაიწყო კრიტი-
კარობა». ჩვენ არ დაგვბრძოლა წიგნი გავვეჩივა ავტო-
რეკ იმ გრემოვამ, რომ თვით ავტორმა გამოცხადდა
წიგნი სელში არ აიღებო და უნდა მეორედ გამოცხადე.
აი რატომ უკანსეულს ხანებამდე წიგნათხვის საზოგ-
ადოების მღაზია ფოგელს დღეს აცხადებდა «ივერია
ში», რომ «სწორმეტრეება» იუადებოა 2). ამნა-
რად სადაში ვრცელდებოდა წიგნი, რომელიც თვით
ავტორის თემით სელში არ აიღებოდა. ამ შემთხვევაში
შირთუთველი კრიტიკა განხ უნდა გახეებულეიო? ში-
რებით, უთუოდ უნდა ამოღოა ხმა, რადგან შეითხეკ-
ლება ეწეებოდან «სწორმეტრეებას» და მრეაქტორე-
ების მეტს ვერას სწავლობდენ.

ღვით ქარიკაშვილი.

ქ. ქეთათი, 1889 წ.
ღვინობისთვის 8.

1) თვის ვინაობის გამოცხადებლობის მიზეზი ზოგიერ-
თი მწერლობის მართლა საუფლებლანია, მაგრამ ყოველ შე-
მთხვევაში გი არა. არც ის არის მიღებული მწერლობაში,
რომ ფსევდონიმს ამოფაროს კაცი და ზღაპრით სვაროს მწე-
რალი.

2) აცხადებდა ალბათ გამომეტეული და არა ავტორი.
თქვენ თვითონ ამბობთ, რომ ავტორი აცხადებდა წიგნი სელში
არ აიღებო და რატორ შემოღებოდა მისგან წიგნის განსეიდვის
განცხადების დაბეჭდვა.

ილიაბოის ავტორებისა
ზინილინი.

მეცნიერებისათვის ყოველმან თუ
(გადმოკითხული).
მეტრეებისა თუ მისთანამე აღწერ შენ

ბნელს ღამეშია ტყილად მძინარეს
არა ერთგზისა მეცხადებოდა;
ჩამავინებდი პატონისნებას,
კეთილ-ზნობას მიქადავებდი.

ზნორად ღიზის დროს შენი აზრდილი
საყვედურითა ჩემ წინ ვიღოდა;
ყოველს ნაბიჯზედ და ყოველს ადგილს
განუშორებოდალ თან დამყვებოდა.

ოდეს ადგილი სინანულითა,
ჩემს შეცდომებას მოვიგონებდი,
როგორც მრისხანე მსაჯული შენა
იღურბლობოდი და მამხილებდი.

ამას ვსწუხებარ, არ მომეც ძალი
ცხოვრების სასტიკ ბრძოლისათვისა,
არ ამცილე ოხვრა-კენესანი
სილოცხლემოა დაღერა ცრემლისა.

ოდეს ღვეწული მტრებისაგანა
ჩემსა გაჩენის დღესა ვწყველიდი,
იმ დროს მტრარლსა გზის-მაჩვენებელ
კაშკაშ ვარსკვლავად არ მიჩნდებოდი.

მე, დაჩაგრული შენის უფლებით,
ხშირად შენს სახელს შევაჩვენებდი
და კანონების შენის დარღვევს
და დაქვლვას გულთა ელომობდი.

მაგრამ ამშინაც შენი მრისხანე
მზარძანებული ხმა მეყურებოდა,
მეწუხებოდა იმითი გული
და ტანში სისხლი მიცივებოდა.

ბოლოს გავიგე, რომ ქვეყანაზედ
ყველაზედ მეტი გაცქს შენ უფლები,
რომა შენშია გამოხატული
ზენაარსისა მაღალი მცნება.

რომა სიმაართლევ და სიყვარული
სრულიად შენში განხორციელდენ
და ამისათვის ყოველნი კაცი
შენ უნდა გეკობდნენ და გვიპოვილებდნენ.

მეცა, ამისა წარმომდგენელი,
მეფეთ მეფესა მოგიდრეკ მუხლსა:
ვეცლები ვსდევნო ბიჭირებვა
და ვემსახურო მხოლოდ კეთილსა.

ი. შუკამე.

გლმხის ობლები

(სუბათი ზამთარში)

მდნე მჭუტაეი ცეცხლისწინ
დამხდარან გლმხის ობლები,
სიციეთ ვალურჯებულნი
სტირიან სკოლაიებო.

„შედილო, რამე გეაჭაჷე,
შიშპლით გეყნეს წელეები!“
და შვეით მოხილს დედასა
სციევა მდულარე ცრემლები.

ორი კვირა მოუკვდა
ზედ-კულსა თვისი ქპარია,
ცოლ-შვირის მოსიყვარულე,
ჯაფით დღე-განამწარია.

იმის ქერიის ახლა სარჩოდა
არა აქვს ლუქმა პური,
შვილების ოხერის მტკერალსა
თვითაც სიყვდილი სწყურია.

ბუღლსა უთუთქაგხ, უფერფლებს
მას მწარე ნაღელის ალია,
იმის ცრემლების დაკუერიით
დასნებების ქვა და რეალია.

მდნე მჭუტაეი ცეცხლისწინ
დამხდარან გლმხის ობლები,
სიციეთ ვალურჯებულნი და თანაც
შიშპლით ეყნეს წელეები!

ილია შუკამე.

ახალი აშებები და შენიშვნები.

მართის რუსული გაზეთი სიუჟეით უწმიდეს სინოდს დაუდგენია გააფრცელოს საღმრთო სჯულის პროგრამა და გააღიღოს ამ საგნის გაკეთილების რეცხეი საერო სასწავლებლებში, განათავისუფლოს საღმრთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელნი სამრევლო ტაძრების მღვდლობის თანამდებობისაგან და მიცეს მათ ნება გაკეთილების აღებისა რამოდენიმე საერო სასწავლებელში.

მისი მალად ყოველად უსამღვდელოესობის საქართველოს ექსპანზიის პაღადის განკარგულებით ამ დიდ მარხვაში თბილისის ყველა მართლ-მადიდებელ ეკლესიაში წელსა დაიწყეს ლეთის-მსახურების გარეშე საუბრები ყველა ცერა-უქმ დღეებში. ზოგ ტაძრებში საუბრებს ამბობენ ქართულს ენაზე, და ზოგში რუსულზე.

1) თბილისის სასულიერო სემინარიის ტაძარში საუბრობენ რუსულს ენაზე სემინარიის მასწავლებლები;

2) სიონის საკათედრო სობოროში ქართულს ენაზე. საუბრებს წარმოთქმენ საქართველო-იმერეთის სინოღალნი კანტორის წვერი არქიმანდრიტი ნიკოლოზი, სობოროს დეკანოზები და მღვდელმონაზონი ლეონიდი.

3) ქუთაის წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიაში — ქართულს ენაზე. იქადაგებენ ადგილობითი მღვდლები მაქარაშვილი და მოკლოძე და ვაყების და ქაღეზის ხასულიერო სასწავლებლების მასწავლებელი მღვდლები გამრეკელი და შარგსოვი;

4) ძუკის აღექსანდრე-ნეველის ტაძარში—
რუსულს ენაზე.

5) ავლბარის წმიდა მარინეს ეკლესიაში ქარ-
თულს ენაზე. იქადაგებენ ადგილობითი ეკლესიის
წინამძღვარი, ქალაქის ბლაღოჩინი მღვდელი შაშიე-
ვი დევანოსი ზუმბულიძე და ბეკლაივი.

6) ძაშვეთის წმ. ბოროგის ტაძარში ქართულს
ენაზე. იქადაგებენ: საქართველო-მცრეთის სინოდ-
ალური კანტორის წვერი არქიმანდრიტი მაკარი, დე-
კანოზები ძანჩუევი და მანსვეტოვი და ადგილობითი
მღვდლები.

7) სოლოლოკის ამაღლების ტაძარში—ქარ-
თულს ენაზე. იქადაგებენ დევანოზი ბ. ხელიძე,
ადგილობითი მღვდელი ბულობოვი და მღვდელი ბე-
რძენოვი.

8) მერის წმ. იოანე ლეთის-მეტყველის ტაძარ-
ში—რუსულს ენაზე. იქადაგებენ დევანოზები სტას-
და მარტინსკი, რეალური სასწავლებლან საღპრთო
სჯულის მასწავლებელი მღვდელი ჩეტიჩკინი და ად-
გილობითი მღვდელი ტყემალძე;

9) აისორების ტაძარში აისორულ ენაზე. იქა-
დაგებს მღვდელი ლავით ბერძენოვი.

* *

18 თებერვალს ყვირილის საზოგადოება და ამ
დაბის მახლობელი სოფლების მცხოვრებნი შეიკრი-
ბენ ადგილობით ტაძარში და ვადინადუ პანაშეილი
ვანსევექულის ისტორიკოსის ღმირტრა ზაქარიას ძის
ბაქიაძის სულის მოსახსენებლად. პანაშეილის შეს-
რულების შემდეგ ტაძრის წინამძღვარმა სწარმოასტევა
ბიტყვა, რომელმაც მოკლედ აღნიშნა ვანსევენბუ-
ლის დეწლი.

* *

ამავე რიცხვს პანაშეილი შესრულებულ იქნა
აგრეთვე ქუთაისის საკათულო სობაორში მისი მა-
ლალ ყოვლად უსამღვდლოესობის იმერეთის ეპის-
კოპოსის ბაბრიელისაგან.

სწავლა და მეცნიერება ქრისტი- ანობრივ სარწმუნოებასა და კეთილ- ზნებობაზედ.

ს ი ტ ყ ვ ა,

თქმული ქ. ქუთაისში საკათედრო კავკასიასა შინა
28 ანგვარს 1890 წ. იმერეთის ეპისკოპოსის
გაბრიელის მიერ.

სწავლით განმსწავლა მე უფალ-
მან, განა სიკვდილის არა შიშავ.
(ფს. 117).

სამხინელსა შინა განსაცდელსა, რომელი მე-
წია ცოადვათა ჩემთა გამო მე ამ დღეთა შინა
ერთი დიდი, ჭეშმარიტი ნუგეში ჩემთვის ის
იყო, რომ უოველი მხრიდგან და უოველი წო-
დების პირთა, რომელთაც კი ესმა მძიმე ავათ-
მოყოფობა ჩემი გულისთადი მონაწილეობა მიიდეს
ჩემს მწუხარებაში და მრავალი კითხვა და შე-
ტუობა იყო ჩემს მდგომარეობაზედ. ამ გარე-
მოებამ ცხადად გამოაჩინა რომ სამწესოსა შინა
ჩვენსა, მწუკვნითა დვთისათა, კეთილი და სასუ-
რველი ქრისტიანული განწყობილიება დამკვი-
დრებულა შორის მწუქესისა და სამწყსოსა.
ძვირფასია ძძანო ჩემნა და კეთილ-ნაყოფიერი
სულითა ჩვენთათვის ესრეთი განწყობილიება!
მადლი დვთისა და წყალობა უოველსა სამწყ-
სოსა ზედა ჩვენსა! გულისთადი მადლობა და
კურთხევა ჩვენისა უდირსებისაგან უოველთა
აქურთა მცხოვრებთა ზედა! განამრავლოს და
განამდიდროს უფალმან მათ შორის უოველი
რავდენი არს ჭეშმარიტ, რავდენი პატიოსან,
რავდენი წმიდა, რავდენი მართალ, რავდენი
საყვარელი და სარავდენი ქმეულ. (ფი-
ლიპ. 4, 8).

ჭეშმარიტად სწავლით განმსწავლა მე უფროა, ვიდრე სიკვდილს არა მიმცა. თუ ცხელია სწავლებამ ადამიანს თვლით გონების ჩემისა და მსურს რა დრო აზრი არის ამა ფსალმუნის სიტყვებს შინა, ჭეშმარიტად ყოველი ჭირი, მწუხარება და უბედურება მოწვენილი კაცთა ზედა სწავლა და შეგონება ყოფილა დვთისაგან. დროად დამაფიქრა მე მძიმე სწავლებამ, დროად შთამახედვინა გულს შინა ჩემსა და უმჯობესად გამაცნა, თავი ჩემი. ცხადად დავინახე რა სუსტი და უღონო ვყოფილვარ მე ხორციელთა და სულიერათა. ზოგჯერ მე ცოდავლს გამიზნებოდა გულში ფიქრი, რომ მეც ერთი რამე ვარ ქვეყნისა ზედა; ესეა ვი ცხადად დავინახე, რომ სრულიად არა რაი ვარ, ვინაიდგან ჩემი ცხოვრება და თვისება დიდად შორავს იმ ცხოვრებას, რომელიც შვეიცის მადალს ამას ხარისხსა ჩემსა. ვიცანი ცხადად, რა დიდი კადნიერება იყო ჩემი მხრით მიღება ამა საშიშო ხარისხისა: მე ცოდავლამ ვიქირე ისეთი სამსახური, რომელიც მოითხოვს დიდს სიწმინდესა, მე უძღური შეუდექი ისეთ საქმეს, რომელსაც შვეიცის დიდი თავის უარის ყოფა და მძიმე დავაწი. ნაცვლად ამისა, პირმოუთენილად რომ განვიხილე ცხოვრება ჩემი, დავრწმუნდი, რომ ჩემ გულში შეპარულიყვნენ მრავალი უჯრო მიდრეკილებანი, ცუდნი ზნენი და ჩვეულებანი. მოხუცებულობა, ძანო ჩემო, საშიშო ასაკი მოდგაწიობისათვის. სიბერეში ხშირათ გაუფუჭდება კაცს ზნეობა და დიდი სიფრთხილე მართებს მას, რომ არ დაეცეს. ამას ყოველსა ვიტყვი, ძანო ჩემო, არა მარტო თავისა ჩემისა მხილებისათვის, არამედ რათა ვამხილო იგინიცა, რომელნი ჩემებრ მოხუცებულნი არიან, რომ ფრთხილად იყვნენ სიბერეში, არ გაიფუჭონ გული და ზნეობა, არამედ ეცადონ, რომ უმჯობესი შეიქმნენ ხასიათითა და ცხოვრებითა.

— მიხატვე რა ამას ყოველსა ზედა ყურადღება, ცხადათ დავრწმუნდი, რომ აწინდელი ფიქვნი ჩემი სწავლება იყო უძვირფასესი ნიჭი და მოწყობება დვთისაგან, სწავლა და განდვიძება სულისა ჩემისა. მაშინ დავარდი მე მიწაზე ცრემლით და ვენბორე მარჯვენას უფლისასა, რომელმან სწავლით განმსწავლა მე, ვარს სიკვდილს არა მიმცა. ერთგულად გვედრები, ძანო ჩემო საყვარელო, ილოცეთ ჩემთვის წინაშე უფლისა. რათა მრავალგზის სიყრმისაგან ჩემისა მისგან შეწყნარებული და დაზოგილი, არცა სიბერესა ამას ჩემსა ზედა მოწვენიდა ვიქმნე მისგან დატოვებულ ვარს არა მარტო მე შთავარდი განსაცდელსა შინა სამწუხაროთა ამთ დღეთა, არამედ მრავალი სხვანიცა, როგორცა ამ ჩვენ ქალაქში, აგრეთვე მიზე ჩვენ სამწყსოში, აგრეთვე სხვათა მრავალთა ქალაქებთა და ქვეყნებთა შინა. მწუხარებით უნდა გავსოვდეს, ძანო ჩემო, რომ მრავალი ძანთა ჩვენთაგანი, არათუ მარტო სწავლით განსწავლულ იქმნენ, არამედ სიკვდილსაც მიეცნენ. ნუ იფიქრებთ, ძანო ჩემო, რომ იგინი სუკვალაზედ უცოდავიდესნი იყვნენ და მისთვის მიეცნენ სიკვდილსა, არამედ ქრისტიანულითა სუკვარულითა ვილოცოთ მათთვის და შენდობა მივსცეთ მათ. დემრთმან და მამამან ზეციერმან ემჯობესად უწყის ვისთვის რა სჯობა, ახლავე მიეცეს სიკვდილსა, ანუ ჯერემ მარტო სწავლით განსწავლულ იქმნეს. ერთხელ უფალსა იესო ქრისტეს მოციქულთა მისთა შეატყობინეს ერთი სამწუხარო ამბავი, რომ მსდლობად იერუსალიმისა უცხათ წაიქცა ერთი დიდი გოდალი; ანუ კოზკი, და 18 კაცი მოსწვიოთ. მაშინ მაცხოვარმა უპასუხა მათ: ნუგონებთ თქვენ, ვითარმედ 18 ტნი იგინი, რომელნი მოსწვიოთ გოდალობა, უცოდავიდესნი იყვნენ ყოველთა მუნ მცხოვრებთა კაცთა, არა! არამედ უკეთუ არა შეინანოთ, ყოველნი ვგრეთვე დაისაჯოთ. ჩვენცა ყოველთა

უნდა გვესმოდეს, ძმანო, ეს სიტუება, რომ ნუ-
დავთ და გესმისთ, რაოდენი მიეცნენ სიკვდი-
ლსა, მოსწყდნენ ამ მიძიე ზამთარში, ამ მიძიე
დღეებში ცუდის რომღისაჲ და უცხოოსა სნეე
დღებისაგან და შენ კი დამერთამ დაეფარა, ცო-
ცხადი ხარ. რა უნდა ჰქნა შენ ამისთანა გარე-
ზობაში! უნდა დაფიქრდე, პირმოუთენელად
განინიღო შენი ცხოვრება და უოფაქცევა და
შეინანო შენი ცოდვები. იმით ნუ ფერცები და
ნუ იმართდები შენ თავს, რომ იქმნება, დვთის
მადლით, არ გიქნის დიდნი ცოდვანი: გაცის
კედარუება და სხვანი, რომედთა წმინდნი
მამანი უწოდებენ სასიკვდილნი ცოდვად; არამედ
რცოდედ და გასსოვდეს, რომ სხვანიც ცოდვანი,
რომელიც ჩვენ მიგვანინა წვრილად და არა
სამიზად, მაგადრთებრ რანიე ცუდი ზნეობა,
ესრეთ წოდებულნი უგრძობედნი ცოდვანი,
ესე იგი ისეთი ცოდვანი, რომელსაც შენ უო-
ვედ წამსრულებ და არც ხედავ და არც
გრძობ მთ სიკუდეს, შეიდება რომ იგინი
მოგერიონ შენ, სრულიად გაგუგუშონ და დვ-
თისაგან გაგაპორონ. ისინიცა შეინანე და გაბ-
დე შენგან, რომელიც მოგვეს ჩვენ უო-
ვედთა უფადმან და მაცხოვარმან. ამინ.

წმიდანი მოწამენი საქართველოს ეკლესიისა.

საქართველოს ეკლესია, რომელიც 1,500 წე-
ლი მეტია, რაც არსებობს, წარმოადგენს ჩვენ
მთელს დას წმიდა მოწამეთა სარწმუნოებისათვის,
რომელნიც ჩვენი ეკლესიის ისტორიაში კაშაშად
ბრწყინდენ, ვითარცა მნათობნი სარწმუნოებისა და
ზნეობისა. მს მოწამენი საქართველოს ეკლესი-
ისთვის უბედურს დროს, როდესაც ფანა-
ტიკონი, ურწმუნონი ექალოდნ მს დაქცევას
და შემოსევას, მამაკად გამოდიოდნ თავის
სარწმუნოების დასაცველად და სისარულით იღე-

ბდენ მოწამეობის გვირგვინსა. თავგანწირულება და
მწეობა მათი ქეწმარტიად საკვირველ არიან და
ჩვენის გულგაციებულ დროისათვის ძნელად წარ-
მოსადგენი და დასაჯერებელი. მს საკვირველი
ნეტარხსენებულნი მოწამენი იყენენ საქმის კაცები,
იმათ ჰქონდათ მოუღრმეელი მტკიცე ძალენებისა და
შეურყველნი რწმენანი; ესენი იყენენ ქეწმარტი
მიმდევარნი ჰრისტესა, რომელთაც აიღეს ჯვარი თე-
სი და შეუდგენ მას, მიუხედავად ამ ჯვარის სიძი-
მისა; ესენი იყენენ მთელის თავის არსებით, სული-
თა და გულით მინდობილნი ჰრისტეზედ და მარად
განზადებულნი მისთვის თავდასადებათ და სიცოცხ-
ლის შესწირავათ; ამათ ღრმათ ჰქონდათ შეგნებუ-
ლი ქრისტიანობის მაცხოვრებელი ძალა, მთელი მიუწ-
დომელი სიდიადე იმ მსხვერპლისა, რომელიც მა-
ცხოვარმა თავის უბიწო და ღვთაებრივი პირით
შესწირა ღმერთს მასთან კაცობრიობის შესარიგებ-
ლად. მიქენ ზედათ, რომ ისინი, თუმცა მათ სრული
შეძება და ღონე ეძლეათ დასტკენ და ისარგებ-
ლონ ქვეყნიური გოველიე გენდირებრითა და გან-
ცხრომითა, მაინც უარს ჰყოფენ ყველა ამას ქრისტეს
გულისათვის და თავის ნებით თანზადებინ მიიღონ
უსაზრწელესი ტანჯვა და წვალება და თვით სიკე-
დილიც. მიეთუელი მთვანის ტანჯვაში და სიკე-
დილში, თითქო ისეე და ისეე ეცმის ჯვარს თვით
ჰრისტე, რათა მათი სისხლით კვალად და კვალად
დაზოწმებული იქნეს მისი ღვთაებრივის სწავლის ქე-
წმარტება. აწაზიართ ერთი კაცის სიკვდილი განამ-
ტკიცებს, აწუგუმებს და აწმწვეებს ათას სხვას, რომელ-
ნიც მოწამის მაგალითის მიხედვით მზად არიან თე-
თონაც დაღონ თავი ჰრისტესათვის. აი ამ მოწა-
მეთა მეოხებით საქართველოს ეკლესია მთელად და
შეუბღალავად სუფევს ამდენ ხნის განმავლობაში.
მრავალი საუკუნოების განმავლობაში ქართველთა
შეუწყვეტელი თავგანწირული ბრძოლის დროს სხვა
მესჯულელებთან საქართველოს არა ერთხელ სწეე-
ვია ისეთი განსაცდელი, როცა მტერნი დაღუწ-
ვას და აღმოფხვრას ექადნენ არა მარტო მის სა-
რწმუნოებას, არამედ მთელს ქართველობას; ცეცხლი
სრული აოხრებდა, მუსრის გავლებსა და გავფრანგბი-

სა არა ერთ გზის შემოდებია მთელს საქართველოს დაუძინებელ მის უკრწმუნო მტერთაგან, მაგრამ ომში გამომწეარს და გაწვრთნილს ღვთის მოსაგეს ქართველ ხალხში ყოველთვის აღმოჩნდებოდენ ისეთი პირნი, რომელნიც თავის მაგარი მკვლავითა და მამაცი მხარბეკითა გამოაჩანდენ უნებლოდ და შეუშწიკვლოდ როგორც ქართველთა ერთგუნებას, ისე მის მართლ-მადიდებელ სარწმუნოებასაც ამ ცეცხლიდამ, აქრობდენ შას თავისი საკუთარი სისხლით განსამხრევებლად და განსამტკიცებლად სხვათა. ესრეთი იყო, სხვათა შორის, წმ. რაქდენი, რომლის სურათსა ჩვენ ამ ნომერშივე ვებუკდავთ.

ტანჯვა და წამება—საქართველოს ეკკლესიის მოწამეთა როგორც თვით რაქდენისაც, წარმოგვიდგენს ჩვენ უსაშინელეს სიმწუხარეს ტანჯვათა, რასაც კი აღამიანის სხეული შესძლებს იგრანოს და განიცადოს ვიღრე სულთა განყრამდე. რამდენად მეტ ტანჯვას და წველებას განიცდიან ეს მოწამენი ქრისტესთვის სიკვდილის ჭამამდე, იმდენად მეტი და დიდებული სხივი მოსაგეს მათ ღიღს და საკვირველს პიროვნებას—და ჩვენ უნებლიეთ მუხლს ვიღრვით მათი სულის სიღიღისა და მათი ნების სიმტკიცის და შეუწყველობის წინაშე.

წმიდა მოწამე რაქდენი.

საქართველოს ეკკლესიის წმიდანების რიცხვს ეკუთვნიან ისეთი პირნიც, რომელნიც შთამომავლობით ქართველები არ ყოფილან, მაგრამ იგინი, მართლ-მადიდებელი სარწმუნოების მიღების შემდეგ, მჭიდროდ დაახლოვებინან საქართველოს და მის მკვიდრთა. ამ პირთ უხვად დაუღვრიათ სისხლი და სიცოცხლე შეუწირავთ როგორც მათგან მიღებული მართლ-მადიდებელი სარწმუნოებისათვის, ისე საქართველოსათვის, როგორც თავის საკუთარი სამშა-

ბლოსათვის. ამისთანა წმიდანების რიცხვს ეკუთვნის «წმ. რაქდენი».

მინ იყო შთამომავლობით წმიდა რაქდენი? იგი იყო პერსიელი. როგორც პერსიელი წმ. რაქდენი აღიარებდა ზაროასტრის სარწმუნოებას. რაქდენის მშობლები იყვნენ მიდღრები და მასთან შესანიშნავი გვიარსანი და ამიტომ თავის შვილს კარგი განათლება მისცეს. პერსიის მიფეე ოკროპიზმმა გამოიჩინა რაქდენი მასწავლებლად თავის ქალის ბაღენდუტისა, რომელიც შემდეგში შეიქმნა პირველი მეულეე საქართველოს კეთილ-მორკმუნე მევის მახტანგ-გორგასლანისა. რაქდენს არა სურდა ბაღენდუტის მოშორება და ამიტომ მასთან ერთად გადმოსახლდა საქართველოში და თვით მევის სასახლეში დაბნავდა. მევის სასახლეში რაქდენი კარგს მღვდამარობაში იყო: მეფეს ძალიან უყვარდა იგი და ამიტომ ახუქა მას მრავალი ქალაქები და სოფლები. რაქდენი თავისი თავმდაბალი ხასიათისათვის მალე შეიყვარეს როგორც წარჩინებულმა პირებმა, ისე ხალხმა. თუმცა რაქდენი ასეთ მშვენიერს მღვდამარობაში იყო, მაგრამ იგი მინც კიდეე აღიარებდა ზაროასტრის სარწმუნოებას. იგი ხსიათით და ცნობრებით ძალიან ჩამოგვად ქრისტიანებს და ძალიანაც უყვარდა ქრისტიანებთან ბაასი, განსაკუთრებით ეკკლესიის მოსამახუტეებთან. პირველად რაქდენზედ მშვენიერი შთაბეჭდილება მოახდინა მთავარ-ეპისკოპოსის მიხეილის სწავლა-მოდღერე ბამ.

მალე წმიდა რაქდენში დიდი ცელილება მოხდა, მან შეიყვარა ქრისტე და მისი სწავლა. მხოლოდ საჭირო იყო მონათელა; კიდეე მალე მონათლა. საქართველოს ეკკლესიამ წმიდა რაქდენში მოიპოვა თავდადებული მფარველი სარწმუნოებისა და გულმზურვალე თაყვანისმცემელი და აღმარებელი ქრისტესი. საქართველოს დაუფდა უმედური დღეები და ამით რაქდენს შემთხვევა მიეცა დამტკიცებია როგორც საქართველოს, ისე მართლ-მადიდებელი სარწმუნოების სიყვარული. საქართველოს

დღეცნენ თავს პერსიელები, რომლებიც დიდის ხნიდან ავიწროებდნენ ჩვენს მხარეს.

ჩხუბი მოხდა პერსიელებსა და ბერძნებს შორის. ამ დროს ქართველებს მეგობრული განწყობილება ჰქონდათ ბერძნებთან. პერსიის მეფეს უნდოდა დემარცხებია ბერძნები, მაგრამ, მისი აზრით, პირველად საჭირო იყო საქართველოს დაპყრობა, რომ შემდეგ ქართველების დახმარებით უფრო ადვილად დაემარცხებია ბერძნები. ამიტომ პერსიის მეფე ფარუხ-

ადგა ჯარით სატახტო ქალაქს თბილისს, შეკრა ყველა გზები და ამით მოინდომა ვახტანგის დამორჩილება. პერსიელებს ჯარი შეუბრალეზლად აოხრებდა ყოველივეს. წარმოუდგენელი წვალება ადგა ქართველებს. საქართველოს არე-მარე მოიწყო ქართველების სისხლით, მაგრამ იგინი სიმამაცით იცავდნენ თავის სარწმუნოებას და იმედი ჰქონდათ დეთისა. ამ იმედით ისინი დიდ წინააღმდეგობას უწყევდნენ პერსიელებს. ასეთი უბედური მდგომარეობა

მა მოსთხოვა საქართველოს მეფეს ვახტანგ-გორგასლანს, რომ მას ყოველგვარი ერთობა მოესპო ბერძნებთან. ვახტანგ-გორგასლანმა უარი შეუთვალა პერსიის მეფეს ფარუხს მის უკანონო პრეტენზიის აღსრულებაზე. ეს იყო მიზეზი, რომ ქართველებსა და პერსიელებს შორის დაიწყო საშინელი ომი. შირუხმა განიზრახა ქრისტიანობის მოსპობა საქართველოში, იგი სწავადა და აოხრებდა ყველა იმ ადგილებს, რომლებიც წინ ხელებოდა მას; ბოლოს გარს შემო-

ქართველებისა გავრძელდა მანომამდე, სანამ საქართველოს გარის-უფროსობა არ მიიღო. ახლად განათლულმა რაჭდენმა. რაჭდენი ოთხს თვეს გაბედულად ეომებოდა მტერს. ბოლოს მან გაანთავისუფლა საქართველო მტერთაგან, მაგრამ მხნე რაჭდენმა კი თავი შესწირა ქრისტიანობას. იგი ჩაუარდა ხელში პერსიელებს, რომელნიც დიდი ხნიდან ცდილობდნენ მის დაქვრას.

(შემდეგი იქმნება).

მეხვერამ და შარისველი.

მაცხოვარს მეხვერისა და ფარისველის იგავში ნამდვილად აღწერილი ჰყავს ორი სულ სხვადასხვა თვისების მექონე კაცი.

მახარებელი ლუკა მოგვითხრობს, რომ ეს იგავი წარმოსთქვა მაცხოვარმა ზოგიერთ პირთა გასაგონად, რომელთაც დიდი წარმოდგენა აქვსთ თავიანთ თავზე და მხოლოდ თავიანთი თავი მიანინათ უცოდველად. ბი ამ იგავის შინაარსი: «შარისველი და მეხვერე შევიდნენ ტაძარში. შარისველი დადგა თავისთვის და ასე ლოცვილობდა: ლმერთო, გმადლობ შენ, რამეთუ მე არა ვარ, ვითარცა სხვანი კაცი, მტაცებელი, ცრუ და მემრუშე, გინა ვითარცა ესე მეხვერე. მიმარხავ ორგზის შაბათსა შინა და ათეულსა შეესწირავ ყოვლისაგან მონაგებისა ჩემისა. ხოლო მეხვერე იგი შორს იდგა და არა იკადრებდა თვალთაცა ზე აღხილებად, არამედ იცემდა მყურსა და იტყოდა: «ლმერთო მილხინე ცოდვილსა ამას. მეტყვი თქვენ, დაუმატა მაცხოვარმა, წარვიდა იგი განმარჯობებულ სახლსა შინა თვისსა, ვიდრე ფარისველი იგი, რამეთუ რომელმან აღიმაღლოს თავი თვისი, იგი დამდაბლდეს და რომელმან დაიმაბლოს თავი თვისი, იგი ამაღლდეს».

რა ხალხია ესენი? პირველად ყურადღება მიექცით ამ მიდარულად ჩაცმულ კაცს, რომელიც ყველას წინ სდგას, მედიდურად უქვრია თავის თავი. მისი ამაყური შესხედულობა თვალსაჩინოდ იხედება. იგი უგარბობლად სდგას და სრულგვით ყურადღებას არ აქცევს დაბალ ხალხს. ის მხოლოდ თავის თავზე ფიქრობს, მას მხოლოდ თავის პიროვნული ღირსება და მოქმედება აგონდება. იგი თავყანსა სცემს მხოლოდ თავის თავს, თავის საკუთარს ღირსებათა. იგი იმოდენად დაბრმავებულია, რომ სხვა კაცში ვერ ჰხედავს ცერავითარს ღირსებას. მისი აზრით ყველანი მტაცებელი, ცრუნი, მემრუშე და მეხვერენი არიან.

თავის ღირსებათა წარმოდგენა იმოდენად უზრმავეს ფარისველს გონებას, რომ იგი ლეთის ტაძარშიაც იმეტამ შედის, რომ თავი მოიწონოს ლეთისა და ხალხის წინაშე. შარისველის ბაქაობას სახლგარი არა აქვს. ზარდა იმისა, რომ იგი ამცირებს და შეურაცყოფს სხვათა და თავის თავს იმაღლებს, — მის ამაყურს შესხედულებაში თქვენ ცხადათ ხედავთ კიდევ უარეს ამაყობას. ბი ის აშარტუნულად სდგას ტაძარში, აულია თავი მაღლა და მედიდურად შეეცქერის საკუთხველის კრეტსამაგლს. იგი თითქო დიდად ავალებს ლმერთს თავის კეთილცხოვრებას. ასეთი არის შარისველი.

რა ღვაწლი მიუძღვის შარისველს, რომ ასე იდიდებს თავის თავს? «მიმარხავ ორ გზის შაბათსა შინა; და ათეულსა ესწირავ ყოვლისაგან მონაგებისა ჩემისა», ამბობს შარისველი. მს ქველ-მოქმედებანი საკმაოდ მიანია შარისველს. შარისველები შეადგენდნენ განსაკუთრებულ სექტას. იგინი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ლეთის წინაშე მათ პირველი ადგილი ექირათ. სიტყვა «შარისველია» ნიშნავს «განსაკუთრებულს». მათ ლეთის მსახურებისა და კეთილ-ცხოვრების წესთა გარეგანი შესრულება დად სიწმიდედ მიანდათ. ამიტომაც იგინი ცდილობდნენ, რომ გარეგანად ხალხისათვის წმიდა კაცებად ეჩვენებიათ თავი; იგინი სრულგვით არ ცდილობდნენ, შინაგან კეთილ-წარმატებაზე; იგინი იყვნენ ბოროტნი და უსამართლონი. გარეშე თავისა ყველანი ცოდვილ კაცებად მიანდათ და ცოდვილ პირებთან ერთობას ერიდებოდნენ. ამ გარეგანი სიწმიდისათვის შარისველები ხალხს წმ. კაცებად მიანდა.

მაგრამ გულთა მხილველმა შეაღმა არა ერთ გზის გააფრთხილა თავისი მოჴყენი, რომ იგინი განშორებოდნენ შარისველებს და არავითარი ერთობა მათთან არა ჰქონოდათ და ფარისველებსაც სასტეკად ამხილებდა მათი გარეგანი სიწმიდისათვის.

შელო ყურადღება მიექცით ამ მშვიდს და მწუხარე კაცს, რომელიც თავმოხრილი და მწუხარე

დგას ტაძრის კარებთან და, რაც შეუძლია, ისე
 ღიჯებს ხელს გულში. ძირს დასცქერია, რადგან ვერ
 ბედდეს მალა ახედვას. იგი ღიჯის კრძალულებით
 ლოცვილობს. თუმცა მისი ლოცვა მის გარეშე
 მყოფთ არ ესმისთ, მაგრამ ნაცვლად მკაფიოდ ესმის
 მისი ეედრება მასს, რომელიც გულთა-მზილველია.
 „ღმერთო, მოწყალე მექმნე მე ცოდვილსა“, იმე-
 არებს იგი თავის თავად. მს კაცი არის მე-
 ზვერე.

მსოფთ თუ არა იხილოთ ძლიერება უძლოერე-
 ბასა შინა და დიდება შეურაცხებასა და დამცობება-
 ში?—შეხედეთ მეზვერეს. მისი მორჩილება არის
 ძალა ლეთისა. მინ არ უწყის, თუ რა ძალა აქეს
 მორჩილებას? მორჩილება აცხრობს გულის ყოვე-
 ლივე ენებათა, იზიდავს თავისადმი კაცთა გულს,
 ყოველივე ნაკლულევანებათა ფარავს, სპობს ყოვე-
 ლივე უზედურებათა და ნაკლულევანებათა და ყო-
 ველივე დანაშაობას ასუსტებს. მეთ შევალს იესო

საბრალო მეზვერე გრძობს თავის არა რაობას
 არა მარტო ლეთის წინაშე, არამედ კაცთა წინაშეც.
 მისი სული და გონება მიივლტის ლეთისადმი. მისი
 გონების საგანს შეადგენს უმაღლესი და უსრულესი
 არსება. იგი მუდამ ფიქრობს მხოლოდ ღმერთზე,
 რომლის წინაშე არა რაი არს კაცის ყოველივე ღი-
 რსება. მისი სულიერნი თვალნი ცხადად ხედვენ
 თავის გარეშე ლეთის ბრწყინვალესს, წმიდას და გა-
 ნუსაზღვრელ სრულებას; ამავე დროს იგი ხედავს
 თავის ნაკლულევანებათა და უსამართლოებთა
 ბნელს უფსკრულს.

მრისტეს ისე არაიენ არ უყვარს და არაიის ისეთი
 სიყვარულობით არ ექცევა, როგორც მორჩილთ.
 ღიდი მნიშვნელობა და ფასი აქეს ლეთის წინაშე
 მხოლოდ კეთილმოარწმუნე და თავდაბალ პირთა
 კეთილ საქმეს, მათ ლოცვას, სინანულს, მარხულო-
 ბას და ქველის-მოქმედებას.
 რადგანაც კაცის ბუნება სრული არ არის, ამი-
 ტომ კაცს ყოველს მის მოქმედებაში თან უნდა
 უძლოდეს მორჩილება. ძაცს როგორ შეუძლია თავი
 მოიწონოს თავისი კეთილი საქმეებით, როდესაც
 მისი ყოველივე საქმენი არა რაი არიან ლეთის წი-

ნაშე? ამისათვის ღმერთი აშპარტავანთა შუერთაცხებს, ხოლო მორჩილი მინიჭებს მადლს. მორჩილები სათვის აღამალა შევალმა ღვითა; მორჩილებისათვის აღირია ღმერთმა ყოვლად კურთხეული ქალწული მარიამი; მორჩილებას ურჩევს შევალი ყველას, როცა აშობას: «ისწავეთ ჩემვან, რამეთუ მე მშვიდ და მორჩილ ვარ გულით». მაცხოვარმა თავის განხორციელებით გვიჩვენა ცხადი უმაღლესი მავალითი მორჩილებისა, «იქმნა იგი მორჩილ, ვიღრე სიკვდილამდე» (შილ. 2, 8).

როგორც მრისტეს კაცობრიობა მორჩილებისათვის ამაღლებულ იქნა «უხესთავს ყოველთა მთავრობათა და ხელმწიფებთა» (მფ. 1, 21); ისე ყველანი, რომელნიც დაიდორჩილებენ თავთა თვისთა, ამაღლებულ იქნებიან შელისავან.

შარსიველში არ იყო ეს სულიერი სიმშვიდე, ე. ი. იგი არ გრძნობდა თავის ნაკულუფებანებათა და ამიტომაც იგი იმავე ბიწიერებით გამოვიდა ტაძრიდამ, როგორც შევიდა. მისი სული სრულებით არ განახლებულა და ვაცხოველებულა ლოცვით. მეზვერე კი, რომელიც თავის არა რაობასა გრძნობდა ღვთის წინაშე და ამიტომ მხურვალედ ვედრებოდა უფალს, მოიღრა მადლი ღვთისა, მკურნებელი ცოდვითა მისთა.

რახასც დატმის, იმას მოჰპი.

მართ ქერგი დედაკაცს ჰყავდა ერთი ვაჟი. მამწილი თხუთმეტი წლისა იქნებოდა. არავის მისგან ნაწყენობა არ ახსოვდა. მხოლოდ მეტად დაუღვევარი და გაუფრთხილებელი იყო.

შერგიე განმარტობით იღვა. ამ სოფლის ყველა მცხოვრებნიც, რომელნიც მთის ციკაბობებზე და კალღებზე მოსახლობდნენ, ერთი ერთმანეთისაგან მოშორებით სცხოვრებდნენ. ერთხელ ამ ქერიის ვაჟს გზაში დაავიანდა და ამიტომ სახელში ძალიან გვიან მოვიდა.

შერგიემა, როგორც კარგმა მეოჯახებ ქალმა, ვახშამი მისცა მოსამახურებებს და თვითონ კი თავის შვილს დაუწყო ღოდინი. მოვიდა უმაწიელიც, იყახნა, დაწვა ლოგინნი, რომელიც მას დედამ დაეშინა და და მალე დაიძინა.

შვილის ძილში, დედამ მომზადა ახალი წინდები და ხელთათმანები, სახლოვეს დაულგავიანი უმაწილის, რომ მას გაღვიძებისათავე დაენახა საჩუქარი.

ვაჭმა გაიღვიძა; მოაწლო ხელი წინდებს და ხელთათმანებს და სრულებით ყურადღება არ მიუტყვევია, როცა ეს ნივთები ახლები იყო და თავისი ნახშარი ველი წინდები და ხელთათმანები კი აღარ მოაკითხა.

სწორეთ იმ დღეს, როდესაც შრომის მოკვარე დედამ თავის შვილს საჩუქარი მოუშინა, შემთხვევით ქერიის ქაზში შევიდა ერთი მოხუცებული და საუკელი ითხოვა. მე ძალიან მშინ და მასთან დიდი გზაც მაქვს ვახსოვლი, დაუშატა მოხუცებულმა.

შერიემა, რითაც კი შევიღო, პატეი სცა. მოხუცებული პურსა და რძეს შექცეოდა, ქერიე კი მას თავზე ადგა და ვესახურებოდა და, ბოლოს მოხუცებულს მიუტანა მწიანლი, რისთვისაც მხურვალე მადლობა შესწირა მოხუცებულმა კეთილს ქერიეს.

«მე შგონი, შენ რაღაცა ვაწუხებ?» ჰკითხა მოხუცებულმა ქერიეს. — მითხარი მე შენი მწუხარების მიზეზი, შეიძლება, მე რითამე მოკვებნარო, შენ ყოველივე გულახდილად მომიყვიე».

შერიე, რომელიც ცოტა არ იყოს ვაახნევა მოხუცებულის სიტყვებმა, მოუყვა თავის თავდახანაელს.

«მე მყავს შვილი. მხოლოდ მისი შემგრე ვარ. მე მას დიდის სიხარულით მივსცემდი ყოველივეს, რაც კი რამ ვაახნია, ოღონდ კი უყვარდებ პატეისა მცემდეს. მაგრამ რაც უნდა რამ კარგი უყო, ის არასდუმს ყურადღებას არ აქცევს და მისგან ერთხელაც არ ვამიგონია მადლობა. მე ჩემი შვილისათვის, თითქმის, არასდუმს არ დამიშურავს, მაგრამ ყოველივე ამაოდ მიდის. ჩანს ღვთის ნება ყოფილა. შემდეგ ქერიემა უმაბო მოხუცებულს ისიც, თუ რა ნივთები მოუშინა მან ვაჟს იმ დღეს, და იგი როგორ უმაღურად მოექცა ამ ნივთებს.

მოხუცებულმა ყურადღებით მოისმინა ქერიის საჩივარი და შემდეგ ჰკითხა მას:

ვაექვს თუ არა შენ ჩვეულებად, რომ დილადადამოით ილოცო ღმერთი და მადლობა შესწირო მას ყოველივე კეთილისათვის, რაცა მოგანიჭა შენ უფალმა?»

ქერიცა თვალები დაწყურა და დაბალის ხმით მიუვრა მოხუცებულს:

— «ეს ჩემთვის არაის არ უსწავლებია!»

მოხუცებული ხელახლად მიბრუნდა ქერიცს შემდეგი სიტყვებით:

— «შენ, ჩემო შვილო, მადლობას და ლოცვა-კურთხევას მოელოდი შეილისაგან, რომელსაც შენ ახუქე წინდები და ხელთათმანები და თვითონ კი ფიქრად არ მოგსვლია მადლობა შეცუწარა ღეთისათვის, რომელმაც შეგაძლგებია შენ შენი შეილისათვის ამ სახუქარის მოხზადება. შენ რომ ყოველ დღიას და საღამოს, შენი შეილის თანადასწრებით, ევედრებოდე და მადლობასასწირავედ ღმერთს ყოველივე მისათვის, რასაც შენ იგი გაძღუეს, მაშინ შენი შეილიც უსათუოდ გკითხავდა შენ: დედა, რასა შერები შენ? და შენც, როგორც ტყვიანი ქალი აუხსნიდი მას ღეთის მოწყალებას და ვაადგიძებდი მასში მადლობის გრძნობას. რადგანაც შენ ამას არ შეგები, ნურც შენი შეილისაგან მოელი მადლობას.

ამ სიტყვების შემდეგ მოხუცებული ადგა, გამოეთხოვა კეთილ ქერიცს და თავის გზას გაუღდა. შერიცმა გულში ჩაიბეჭდა მოხუცებულის სიტყვები და ამ დროადგან ყოველ დღიას და საღამოს ევედრებოდა ღმერთს და მადლობდა მას ყოველივე მისთვის, რასაც იგი ანიჭებდა მასს. როდესაც შეილი კითხებოდა დედას, თუ რას შერებოდა იგი, დედა უხსნიდა ხოლმე მას ლოცვის მნიშვნელობას.

შეილიც შესცქეროდა კეთილ-მორაწმუნე დედას, აუურადღებას აძეცვდა მის ევედრებას ღეთისადმი და დიდის პატივისცემით ეპყრობოდა თავის დედას.

ყოველივე კეთილ მაგალითზედ არის დამოკიდებული; მართა სიტყვებს არა აქვს მნიშვნელობა.

ბავშვებს მუდამ უნდა უჩვენებდეთ კეთილ მაგალითებს და ჩვენ ყოველთვის გავაბედნიერებთ მათ! კეთილ-მორაწმუნე მშობლების ყმაწვილები ყოველთვის კეთილ-წინასი არიან. უხნეო მშობლებს შეილებიც უხნეო გამოუღდის.

რამდამცინის პასუხი.

მღვ. კ. გ.—მეს. უნდა მოიპოვოთ «სჯულის განანის წიგნი» და იქ ნახეთ დაწვლილებით დარბეგებს, თუ როგორ უნდა მოაქცეთ. ზიარებზე მომაკვდავს შენანებულს ან დაეკვება. ანც ხაშორემ და ანც უდრობამ ანც უნდა დაანგოლოს მღვდელი მომაკვდავის ზიარებისთვის.

მ. ი. მეტრეღიძე. რიგია, რომ გაზეთის ფული წლისთვის გამოგზავნათ და არა წლის ბოლოს. ბეკამა ბორთუად მოისმარა წვენი ნდობა და საქმაო ფაქტები გეკვებს ტუვის სასწავლებლად.

მღ. მ. ფერ—მეს. თქვენი დასწრადისთვის თავისუფალი ადგილი გაზეთში არა გვაქვს. მგისთანა ზატრან უსიამოვნებას თუ შეუშინდათ, დადსე რადას იზამთ? სმინად მოკითხეთ სასამართლოში საქმეს და დაწვარებენ საქმის გათავებას.

მღ. მ. ფერ—დს. გაზეთებას გამოწერას საქმეში თვითონ თქვენს ბლადონის სმინაცს და მისი სმდგდელება რას იზამს!.. კარგად იტყვიან, თუ თქვენთვის გაუგებასს საკითხავს გამდეკვენ ხელში... ენება მით გრუნებას მოგონ ზოგადურთება...

1890 წლის ანგარის თეადგან

ქ. თბილისში

გამოიცემა, ორ თვეში ერთხელ, საემაწვილო სურათებიანი ჟურნალი

„მეგობარი“

წელიწადში გამოვა სულ 6 წიგნი, და თითო წიგნში იქნება ოთხი-და-ხუთამდე ნაბეჭდი თაბახი, ანუ 64—80-დგ გვერდი დიდს ფორმატისა.

«ჯეჯილიში» დაიბეჭდება: მოთხრობანი, ლექსები, ზღაპრები, მოგზაურობის და შესანიშნავ-კაცთა ცხოვრების აღწერა, პოემები, მოკლე ამბები, სამეცნიერო წერილები, საბავშვო სათამაშონი და საფაჯიშონი, სამათემატიკო ამოცანები, იგაფები, ანდაზები, გამოცანები, ნაწიფი, რეფსები და სიმღერები ნოტებით.

ჟურნალში მონაწილეობის მადება აღვითქვს ყველა ჩვენსა საუკეთესო მწერლებსა.

ჟურნალი «ჯეჯილი» თბილისში დამატებით ეღორება—3 მანეთი, თბილის გარეშე გაგზავნით 4 მან.

ცალკე ნომრის ფასი იქნება 60 კაპ.

ხელის მოწერა შეიძლება მხოლოდ წლით და ნახევარი წლით.

ხელის მოწერა მიიღება:

- 1) თბილისში — «წერა-კითხვის საზოგადოების» კანცელარიაში (Дворцовая ул., д. Зем. Банка, № 102) და თვით «ჯეჯილის» რედაქციაში (Баятинская ул., д. 8).
- 2) ქუთაისში — მკ. ნაკოლაძისას.
- 3) გორში — მკ. შერცელაძისას.

შოსტის აღრგის: *Во Тифлисе, в редакцию грузинского оптического журнала «ДЕЛЯЖИЛИ»*

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თუმანიშვილისა.

წელიწადი III სამეურნეო გაზნთი წელიწადი III

„მეურნე“

გამოღის კვირაში ერთხელ.

გაზეთი „მეურნე“ მომავალ 1890 წ. გამოიცემა იმავე პროგრამით და სივრცით, როგორც ამ 1889 წ.

— გაზეთის ფასი —

თბილისში		თბილისს გარეშე	
1 წლის	4 მან.—	1 წლის	5 მან.—
1/2 —	2 — 50	1/2 —	3 —

ცალკე №—15 კ.

მანცხადებანი მიიღება გაზეთში დასაბეჭდათ ყველა ენაზედ, სტრიქონი 10 კაპ. უკანასკნელა გვერდზედ, და 20 კ. პირველ გვერდზედ. გაზეთის დაკვეთა შეიძლება: ძველსიის სამეურნეო საზოგადოების კანცელარიაში, ჩარკვიანის მღალაზაში და თვით რედაქციაში: რეუტის ქუჩა, სახლი № 10.

ძალაქს გარეშე მტკობერებთ უნდა მიმართონ რედაქციას შეზღვევის აღრგით: Тифлисе, в редакцию «Мэурне».

შანარსა: დიმიტრა ზაქარასძე ბეჭდამკ., «მწეუმი»-ს კორექციონადრგია აფსუკეთადამ.—ისტორიულ-ფილოლოგიური წარმომავლობა სიტყვის დმერთი.—სასიტორიო მასალა.—წერილი რედაქციის მიმართ.—ლექსები.—სახლი ამბები და შენიშენები.—სიტყვა, თქმული იმერეთის ემასოზმოსის გაბრეღის მიერ.—წმიანი მოწამენი საქართველოს ეკლესიას.—წმიად მოწამე რეუენი.—მეცხერე და ფანისეკელი.—რასოდ დასთვის, ამს მოკვი.—რედაქციის ხასუნი.—განგნაპება.

რედაქტორი და გამომცემელი დეკ. დ. დამბაშიძე. *Доз. цензурою Кутаись, 21 Февраля 1890 г.*

Типография редакции (П. Д. Гамбанидзе) Въ Кутаисѣ, помѣщ. въ домѣ бр. Ханановыхъ на Нѣмецкой ул.